నున్నవి. రాజుగారు మూర్ఛితులైనారు. నే నంతఃపురస్త్రీ సంరక్షణార్థము పరుగెత్తుచున్నాను (అని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

పురు—మహారాజుగారే మూర్ఛితు లయినారా? ఓభటుఁడా! నిరాయుధుఁడ నయియున్న నాచేతికి నీఖడ్గము నిచ్చి నన్ను శత్రుసేనలో విడువుము. గ్రుడ్డియెద్దు జొన్నచేనిలోఁ బడ్డట్లు శత్రుసేనాటవిలోఁ బడి ప్రాణముల కాశింపక కృప యెఱుఁగని నీకృపాణముతో జేతి కందిన వారి నెల్లఁ దెగనఱికెదను.

సుధే—భర్తగారు మూర్ఛితు లయినా రన్నపిడుగువంటి దుర్వార్త నాచెవిని బడి హృదయభేదమును కావించుచున్నది. ఏమి చేయుదును? ఎందుఁజొత్తును?

కంక—అమ్మా! తొందరపడఁబోకు. ఈభటుఁడు చెప్పునది సావధానముగా వినుము.

సుధే—ఓభటోత్తమా! శుభమా? అశుభమా? ఏమివార్త?

భటు—దేవీ! అశుభ మేమియు లేదు. తత్తరపడఁబోకుఁడు. రాజుగా రించుక మూర్ఛితు లయిరి. ఇప్పటికి మూర్ఛ తేరి మగల గదోత్సవము చేయుచుండి యుందురు. సంకులసమరములో వడ్డుపడిన తమ్ములకును గుమారునికిని గాయములు తగిలినవి. మనసేనల కపజయము కలుగునట్లు కనఁబడఁగా వైరులు క్రూరు లగుట విచారించి ముందుగాఁ బోయి యంతఃపురకాంతాబృందము నుద్యానమందలి కృత్రిమాద్రికందరమునఁ దాఁగియుండ హెచ్చరించి రమ్మని సేనాని నన్ను నియమింపఁగాఁ దన్నియోగమును నివేదింప వచ్చినాను. నేను వచ్చుచుండఁగా శత్రుసేనలోనుండి యెవ్వఁడో యొకదుష్టుఁడు రాజుగారు పట్టుబడిరని యఱచెను గాని యంతపని పుట్టునని నేననుకోను.

సుధే—(గుండెలు కొట్టుకొని విలపించుచు) ఓవలలా! ఓదామగ్రంథీ! ఓతంత్రీపాలా! నాకుఁ బతిభిక్ష పెట్టుఁడు. హా ప్రాణనాథా! హా-

వల—అమ్మా! శోకింపకు, కొంచెము తాళుము.

సుధే—అన్నలారా! తాళఁగలమార్గ మేదో నాకుఁ జెప్పఁడు. భర్త క్రూరకిరాతు లగుపశులచేతులలోఁ బడె నని విని నే నెట్లు తాళఁగలను? (అని యేడ్చుచున్నది)

వల— దేవీ! ధైర్యము విడనాడకు. ఇప్పుడే మేము పోయి నీభర్తను విడిపించి తెచ్చెదము. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

సుధే—అందాఁక మేన నే నెట్లు ప్రాణములు నిలుపగలను? విధవనై పృథివిమీఁద నే నొక్కక్షణమయిన బ్రతుకఁజాలను.

వల—ఎంతమాట! వైరిభార్యలుగాక మీరు విధవ లగుట మా దేహములలో నూపిరి యుండఁగానే సంభవించునా? అమ్మా! అధైర్యపడకు— ఓకంకభట్టారకా! మీ రీశుద్ధాంతకాంతలను రహస్యస్థలమునకు దూరముగాఁ గొనిపోయి వీరి రక్షణ మేమఱ కుండుఁడు—ఓదామగ్రంధీ! ఓతంత్రీపాలా! మనము పోయి యిప్పుడ రాజుగారిని విడిపించి తెచ్చి దేవిగారినేత్రముల కపూర్వపర్వ మొనర్తము, రండు. ఆయుధములను గైకొని లెండు.

కంక—శీఘ్రముగాఁబొండు. మీకు విజయ మగుఁగాక! దేవీ! మనము ముందు సపరివారముగాఁ గృతకధరాధరకందరమున కరుగుదము రండి.

సుధే—(లేచి) నాకు నడవఁ గాళ్ళు రావు—ఓవీరోత్తములారా! మీరు మరల వచ్చి భర్తృపునర్దర్శనము చేయించినదాఁక నాహృదయము కుదుటఁబడదు. మీకుఁ గార్యసిద్ధియగునుగాక! పొండు. (అని నడచుచున్నది.)

వల—అమ్మా! కార్యసిద్ధి యైనట్టే సంభావింపుము. మేము పోయి వచ్చెదము. (అని మువ్వురు నాయుధపాణులయి రణరంగము వంకఁ బోవుచున్నారు.)

పురు—ఇంతకుముందేదో రోదనధ్వనివలెఁ గొంచెము నా చెవిని బడ్డట్లున్నది! అది యేదయిన మనకేమి? రాజుగారివార్త చెప్పుము.

వజ్ర—మనరాజుగారు పగతురచేఁ బట్టుబడినారఁట! విడిపించుటకయి కాంబోలుని సేనాని వైరివీరులతో ఘోరసంగ్రామము చేయుచున్నాఁడు.

పురు—ఏమి! ఇంతసేనలో రాజును విడిపింపఁగల మగతనము గలవాఁ డొక్కఁడును లేఁడుగా!

వజ్ర—ఎవ్వరో ముగ్గురువీరపురుషు లీవంకనుండి త్రేతాగ్నులవలెఁ దేజరిలుచుశత్రుసేనాటవిమీఁదకుఱుకఁ బరుగిడుచున్నారు.

పురు—వారి కీశ్వరుఁడుతోడుపడునుగాక! ఓశూరవరులారా! శత్రువీరులలో నొకరిని మిగులనీయక యందఱిని మీప్రతాపాగ్నికిఁ బూర్ణాహుతి చేయుఁడు. ఇసీ! అశక్తునివలె నే నిప్పుడు శూరత్వము చేతఁగాక నిరర్థకప్రలాపములచేత నే రాజభక్తిని గనఁబఱుచుచున్నాను!

వజ్ర—పలాయితులగుచున్న సైనికులను జూచి సింహగర్జనములవలె గుహాలు మాఱుమ్రోయ వారు వీరాలాపము లెట్లు పలుకుచున్నారో విను.

వల—

క. సంగరరంగమునం దిటు
భంగము పడి సిగ్గు విడిచి పాఱెద రేలా?
శృంగారార్థమె మీమీ
సింగణులును గైదువులును? జెకు భటులారా!

చ. నిలుఁడు నిలుండు; పాఱకుఁడు; నెట్టనఁ దాఁకుఁడు వైరివీరులన్;
దలపడిపోరి శౌర్యఘనత న్విడిపింపుఁడు మీనృపాలునిన్;
గలఁగి తొలంగఁ జేతులవి గాజులె? కత్తులు కావె? భీతిచే .
యలఁచెడుఁ గాని మిమ్ము భయదాదులుగారు; యశంబునొల్లరే?

భామ —

ఉ. పాఱెద రేల మీర లిటు పౌరుషహీనత? భీరులార! ఛీ!
పాఱినయంతమాత్రమునఁ బాయునె మృత్యువుకూడ మీవలెన్?
దీఱనిసిగ్గుచేఁ జివికి ద్రెళ్ళెద రింట రణోర్విఁ బాసినన్;
బాఱక పోరినన్ గెలువ వచ్చును; జావది సందియుం బగున్.

తంత్రీ—

గీ. పసరములుమాత్ర మీఁగతిఁ బాఱిపోవుఁ
గాని వెను కంజ యిడ రెందు మానధనులు;
భూమిపా లగునట్టి యీబొందికొఱకు
మానమును మీరు విడుతు రే మనుజు లయ్యు?

పుర—వీరివాక్యములు నాడెందమునకుఁ బరమానందము కలిగించినవి. ఇఁక వీరరసమూర్తు లయిన వీరివీరవిహారమును వివరించి వీనులకు విందుచేయుము.

వజ్ర—(రణరంగమువంకఁ జూడ్కి నిగిడించి)

ఉ. మేలు! విచిత్ర మయ్యెడు! నిమేషముక్రిందనె నెత్రుటేర్లఁ గెం
ధూళు లడంగియున్ మరలఁ దోఁచెడు ధూళిని నెఱ్ఱచీకటుల్
గ్రాలు ధరాపరాగములు కావవి యిప్పు డెఱుం సయ్యెడిన్
హేళి ప్రతీచిఁ గ్రుంకు నెడ నెల్లెడఁ గ్రమ్ముడు సాంధ్యరాగముల్.

క. ఈరణవీరోత్తము దు
ర్వారాత్యుగ్రప్రతాపపటిమను గని శ్రీ
డారతిఁ దేజోహీనుం
డై రవి పాఱె ననఁ బశ్చిమాంబుధిఁ గ్రుంకెన్.

కాలుక్రమ్ముచున్న చీఁకట్లకుఁ దోడుగా సేనాసమ్మర్దమువలన ధూళి సహితము రేఁగుచున్నది. సంగరరంగమున నేమి నడుచుచున్నదో నాకన్నులకుఁ గానరాకున్నది. ఇంకుచేరువనే యున్నను సమరోన్ముఖు

లయి పోవుచున్న యీవీరత్రయముయొక్క విగ్రహములే స్పష్టముగాఁ గంటఁబడవు. మన మిఁకఁ గ్రిందికి దిగుదమా?

పురు—చీఁకట్లు కావుక్రమ్మినపక్షమునఁ గన్నులు లేని నాకును గన్నులున్న యాసైనికులకును భేదముండదు. కాఁబట్టి యింటికిఁ గాక నన్నును యుద్ధభూమికే కొనిపోయి వీరశయన మొందిన భటునిచేతి కరవాల మొకటి నా చేత నిడి శత్రుమధ్యమున విడువుము. రమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము

రంగము—సుశర్మశిబిరములోని పటమందిరము.

[సుశర్మయు, సత్యసేనుఁడును, విక్రమభుజుఁడును, భటులును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుశ—ఓవిక్రమభుజా! ఓసత్యసేనా! భగవదనుగ్రహమువలనను యుష్మదాదుల యవక్రవిక్రమమువలనను మనకు నేఁడు విజయమహోత్సవము కలిగినది. ఓవిక్రమభుజా! మన యీగెలుపునకు ముఖ్యకారణము నీబాహుబలమే సుమా!

చ. బవరమునం ద్వదీయ కరవాలఫణీంద్రుఁడు కాఁడె యెల్లెడన్
జవమున దూఁకి దూఁకి బహుశాత్రవవీరుల ప్రాణవాయువుల్
చవిగొని క్రోలి తాఁ బఱపె సర్వగృహాళి విరాటుపీట నేఁ
డవిరళలీల నేత్రముల నాంధ్రకుఁ దల్లుల కశ్రువాహినుల్!

మనపక్షమున విశేషనష్టము లేకుండ ననాయాసవిజయము కలిగించినది నీభుజవిక్రమము గాక వే ఱేమున్నది?

విక్ర—ఇది యంతయు నీశ్వరానుగ్రహమువలన నైనది గాని నాపౌరుషము వలనఁ గాదు. మీవిజయమునకు నన్నుఁ గూడ నొక యుపకరణముగాఁ జేయ ననుగ్రహించినందున కయి యీశ్వరున కనేకాభివందనములు సమర్పించుచున్నాను.

సుశ—నీయసహాయసాహసక్రీడచేతఁ గాక యనన్యసామాన్య పరాక్రముఁ డైన విరాటుఁడు మనచేతఁ బట్టుపడువాఁడా? నీవుచేసిన యుపకారకృత్యమును మఱవక నీయెడ నేను సదా కృతజ్ఞుఁడ నయి యుండెదను—ఓసభాసదులారా! మనకుఁ గలిగిన యీవిజయమునకయి మీరందఱు సేనాపతి నభినందింపుఁడు-ఓవీరభటులారా! ప్రభు భక్తితోఁ బ్రాణములు డాఁపక పోరాడిన మీ కందఱకు రేపు సర్వ సమ్మానములు చేసెదను—ఓసభ్యులారా! మన మింక విరాటరాజు విషయమున నడపవలసినపని యేమి?

సత్య—అత్యంతశీఘ్రముగా నంతకాంతికమున కనుచుట దక్క మఱి యేమున్నది?

విక్ర—అది ద్వేషైకదూషితులైన దయాశూన్యులు చేయఁ దగినదిగాని యుదారహృదయులు చేయఁదగినపని కాదు. మీవంటి వారు చంపఁదగిన శత్రువు చేతఁ జిక్కినప్పు డెట్లు చేసిన లోకము మెచ్చునో యట్లు చేయవలెను.

సుశ—శత్రుసంహారము రాజధర్మము కాదా?

విక్ర—శత్రుసంహారము రాజధర్మమే.

సుశ—అట్లయినచో నుత్తమక్షత్రియునకు శత్రుసంహారమున కంటె లోకము మెచ్చఁదగిన పని మఱి యే ముండును?

విక్ర—రణరంగమున శత్రుసంహారము చేసినప్పుడు లోకులు మెత్తురుగాని చేతఁ జిక్కినవానిని జంపినప్పు డెవ్వరును మెచ్చరు.

సుశ—ఈవిరాటుఁడు మనకు శత్రుఁడు కాఁడా?

విక్రి—పోరాడుచుండినంతవఱకు శత్రుఁడే కాని యిప్పుడు పట్టుపడి దయనీయుఁడై నాఁడు.

సుశ—నా ప్రాణములు గొనఁబూని నాపైకి దండెత్తివచ్చిన గర్భశత్రువు ప్రాణములు గొననైన సంగ్రామవిజయశాలినగు నాకు స్వాతంత్ర్యము లేదా?

విక్రి—శత్రువు మీ చేతిలో నున్నప్పుడు మనసు వచ్చినట్లు చేయుటకు మీకుఁ గావలసినంత స్వాతంత్ర్య మున్నది. అది నేను లేదనను. అయినను బట్టుపడి యసహాయుఁడయియున్న పగవాని ప్రాణముల కలుగుట క్రూరకర్మముగాని వీరధర్మము కాదు.

గీ. పట్టువడి నిరాయుధుఁ డౌచు బద్ధుఁ డైన
యట్టిశాత్రవుఁ డసహాయుఁ డగుటకతన
మృతునితోడను దుల్యుండు పృథివిమీఁద;
శవముఁ జంపుటె యవ్వానిఁ జంపు టెల్ల.

ఉ. అక్కట! నీకు లోఁబడినయట్టి యరాతినిఁ జంపితేనియున్,
మిక్కిలి నీశ్వరుండు నిను మెచ్చునె? నీసరివాదు మెత్తురే?
నిక్కము నీకు గౌరవము నీదుయశంబును జంపుకొంటగా
కెక్కువ యేల? శత్రు మడియించుటయే యదియించు కేనియున్!

సుశ—ఇప్పుడు నీవు చెప్పినదానినిబట్టిచూడఁగా బహుప్రయాసలబ్ధమైన మన యుద్ధవిజయ మంతయు వ్యర్థము కావలసిన దయినట్టు కనఁబడుచున్నది.

విక్రి—మనయుద్ధవిజయము వ్యర్థముగాక సార్థకపడవలయు ననియే నా యభిమతము. జేతయొక్క యుదారకృత్యమువలననే గెలుపు సఫల మగును. ఉదారబుద్ధి యింద్రియజయమువలనఁగాని కలుగనేరదు. రిపువర్గమును గెలువగలుగుటకంటె నింద్రియవర్గమును గెలువఁగలుగుట యధికకీర్తికరము. బాహ్యశత్రువులకంటె నంతశ్శత్రువులను జయించుట దుష్కరము.

సుశ—ఏల?

విక్ర—యుద్ధజయము దైవాధీనము; ఇంద్రియజయము పౌరుషాధీనము.

ఉ. యుద్ధము చూడఁ గేవలము ద్యూతమువంటిది; యందునందునన్
సిద్ధముగా సమర్థునకె చేకుఱు గెల్పొకకొన్నివేళలం
దిద్ధర; వెఱ్ఱివాఁ డొకట నేసిన రాయియుఁ బోలె, భీరుఁ డ
త్యుద్ధతిఁ జిమ్మునమ్మె ఘనయోధునిఁ గూల్చును దైవికంబుగన్.

ఉ. కావునఁ గయ్యపుం గెలుపొకానొకచోట నదృష్టకార్య మౌఁ
గేవలపౌరుషం బచటఁ గీడ్పడవచ్చు; నయోగ్యుఁ డైన, వీ
రావళి గెల్చు; నింద్రియజయం బటువంటిది గాదు; ధైర్యముం
భావబలంబునుం గలుగు భవ్యుఁడె గెల్చును నింద్రియంబులన్.

బాహ్యరిపులతోడి పోరాటములో బలవంతుఁడును బలహీనునిచేఁ జావవచ్చును; బలహీనుఁడును బలవంతునిచేఁ జావవచ్చును. అందు యోగ్యత ప్రధానము కాదు. ఇంద్రియములతోడి పోరాటమో యట్టిది కాదు. అందు నిజమైన ధైర్యమును మనోబలమును గలవాఁడే కాని యవి లేనివాఁ డెన్నఁడును జయము నొందఁజాలఁడు. కాఁబట్టి యింద్రియవిజయమే నిజమయిన విజయము; అదియే నిజమైన పౌరుషము; అదియే నిజమయిన శూరత్వము.

క. ఇల నింద్రియముల గెలువం
గలవాఁ డొకఁడె పురుషుండుగాక తదన్యుల్
బలముగ గడ్డము మీసం
బులుఁ గలమగరూపుఁ దాల్పఁ బురుషులె తలఁపన్?

సుశ—విరాటుఁడు పూర్వము నాకెంతో యవమానము చేసినవాఁడు. ప్రతిక్రియ గానక చిరకాలమునుండి పెరుఁగుచుండిన తొంటిపగను వడ్డితోఁ దీర్చుకొనుట కిప్పుడు సమయము వచ్చినది. ఇట్లు

దైవికముగా లభించిన యీసమయము నిప్పుడు జాఱవిడిచినపక్షమున లోపల మెఱమెఱ మెఱయుచున్న నాహృదయశల్యమును బాపుకొనుట కవకాశము నాకు మరలఁ గలుగదు.—ఓభటులారా! మీరు పోయి విరాటు నిట కీడ్చుకొని రండు.

భటు—చిత్తము, మహాప్రభూ! (అని పోవుచున్నారు.)

విక్ర—దేవరవారు పాపకృత్యమును దేనినిఁ దలపెట్టరాదు. ఇట్టి సమయమునందు వేగిరపడి యొకయకార్యమునకుఁ జొచ్చుట రాజనీతి కాదు; యశస్కరమును గాదు.

సుశ—నాకు యశస్సుతోను గిశస్సుతోను బనిలేదు. చేతఁ జిక్కిన శత్రువు నూరక విడువరాదు. విడిచినచోఁ గాలాంతరమునఁ బ్రాణాంతము వచ్చును. ఇతఁ డిప్పుడు నా చేతిలో నున్నవాఁడు; నాకు శత్రువు.

విక్ర—ఈరెండు హేతువులచేతనే నీ కతఁ డాదరణీయుఁడు.

సుశ—నీమాటలయర్థమేమో నాకు బోధపడలేదు. నీవిప్పుడు చెప్పెడి దేమి?

విక్రి—శత్రువును క్షమించి విడిచిపుచ్చుటయే యుదారచిత్తులగు వీరపురుషుల కిట్టి యెడఁ గర్తవ్యము. కారుణ్యమయమయిన యీ కార్యమే యుద్ధవిజయమున కలంకారము తెచ్చునది.

క. ఆరయఁ గారుణ్యసమో
దారగుణం బొండు లేదు ధరణీస్థలిలోఁ
గారుణ్యమె భూతలమునఁ
జారుగతిన్ నరుని దేవసన్నిభుఁ జేయున్.

[అంతట భటునితోడ విరాటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సుశ—(లేచి పరిహాసముగా) ఓహోహో! విరాటమహారాజులవారా? దయచేయుఁడు. బహుకాలదర్శనము! ఏలినవారెప్పుడును బగవారికి లోఁబడువారు కారుగాదా?

విరా—అదృష్టదేవతయొక్క యవివేకముచేత ముండ్లకంప మీఁదఁ బుష్పగుచ్ఛము పడ్డట్టీయల్పజయ మిప్పుడు నీపాలఁ బడినంత మాత్రముననే నీ వధికుఁడ వయితివనుకొని విఱ్ఱవీఁగఁబోకు. ఇల్లలుకఁగానే పండుగ కాదు. ఇంతటి నడుమంత్రపుసిరి కింత గర్వమేల? నీ పూర్వస్థితి నొకింత స్మృతికిఁ దెచ్చుకో.

సుశ—నీనోటి కడ్డులేదు గనుకఁ గావలసినన్ని దురుక్తుల నిప్పుడే ప్రేలుము. రేపు నీజిహ్వ నీకు వశముగాదు. తెల్లవారినతరువాత నీవు మరల సూర్యునిముఖమును జూడఁబోవు. మృత్యుముఖమున నుండియు నీ వెట్లుత్సాహము చెడనట్లు నటించుచున్నావు!

విరా—నినుబోటి వేషధారులకుఁ గాని నావంటి ఋజువర్తనులకు నటన మక్కఱలేదు. నాయంతరాత్మ నిర్దోషమయి యున్నప్పుడు నా కుత్సాహముగాక విచారమెక్కడనుండివచ్చును? నీవు పరిహాసముగా నన్నట్లు నే నిప్పుడు మహారాజునే. నా దేశమును నా గోధనమును గాపాడుకోవచ్చిన మహారాజును. స్వదేశరక్షణమును మించిన మహారాజధర్మ మింకొకటి యేది యుండును? నీవలె నేను బరుల గోధనమును దొంగిలవచ్చిన తస్కరుఁడను గాను. నేను దొరను; నీవు దొంగవు. నీ నిలువెత్తుధనము పోసినను నాకున్న మనోత్సాహము నీకు రాదు.

సుశ—ఇఁక నీకుఁ జావు నిశ్చయము.

విరా—దొంగలచేతిలోఁబడిన ధనస్వామికి మరణముగాక మఱి యేమివచ్చును?

సుశ—పాపము! ఈదొరగారిభార్యకు ముసలితనములో వైధవ్య దుఃఖము సంభవించుచున్నది గదా!

విరా—చేతికి ఖడ్గమిచ్చి నాతో సరిగా నిలిచి పోరాడుము. నా ముసలితనమును నీపడుచుతనమును లోకమున కప్పుడు వెల్లడి యగును.

సుశ—ఓవిరాటా! నీవు ముసలిపిల్లవాఁడవే కాని బుద్ధిగలిగి పాండవు లెక్కడ నజ్ఞాతచర్య నడుపుచున్నారో చెప్పెదవా?

విరా—ఆమహానుభావులగూఢచర్యయెవ్వరికి గోచరమగును? అట్టి సత్పురుషుల నామసంస్మరణముచేత మన మిప్పుడు కృతార్థుల మయినాము.

సుశ—వారు నీయొద్దను దల దాఁచుకొని యున్నా రన్నచో నీప్రాణము పోదు. భయపడక నిజము చెప్పు.

విరా—నీ వడుగుచున్నావని నేటికాలమున కసత్యము లాడ నేర్చుకొమ్మన్నావా? మావీట నుండు కుక్కకుఁగూడ నాలుక కసత్యము రాదు. పాండవుల యంతటి మహామహులే నాయొద్ద నుండునంతటి భాగ్యము తటస్థించినపక్షమున నేను నిర్భయుఁడ నగుదునుగాని భయమేలపడుదును? అణుమాత్రమైనను వారికి సహాయుఁడు కాఁజాలిన వాఁడెల్ల గర్వపడవలెను.

సుశ—నీబావను సింహబలుని సంహరించిన మహాపురుషు లెవరు?

విరా—గంధర్వులు. ఆగంధర్వులే యాపుణ్యమును గట్టుకొన కుండిరేని నీవిప్పు డాసింహబలుఁ డనుసింహము బాఱికి గుఱియ వయి యుందువు.

సుశ—ఇప్పుడు నాచే కాఁగలకార్యమును గంధర్వులే తీర్చిరా?

విరా—నీచేఁ గాఁగలకార్యమేమో నాఁడు సింహబలుఁడు బ్రతికియుండఁగానే యైనవి. లోకమెఱిఁగిన నీపౌరుషమును సిగ్గుమాలి నీ విప్పుడు పొగడుకొ నేల?

సుశ—పాండవులు నీవీటను లేనే లేరా?

విరా—ఆపాండవులే మావీటనున్న పక్షమున, నిన్నిప్పుడు ప్రాణములతో విడుతురా?

సుశ — నా ప్రాణములమాట తరువాతఁ జూచుకొందము. ముందు నీ ప్రాణములమాట చూచుకో. నీకుఁ బ్రాణదానము చేసినయెడలఁ బాండవులఁ బట్టి యొప్పగించెదవా?

విరా — నిమిషభంగురమగు నీ యీశరీరమున కాశపడి మిత్రద్రోహముచేసి యకార్యకరణమునకుఁ బూనుకొన్నావా? నిజముగాఁ బాండవులే నన్ను శరణొంది యున్నపక్షమున, నాకున్న యీ యొక్క ప్రాణమునకుఁ దోడు మఱి లక్ష ప్రాణముల విడువవలసి వచ్చినను తృణప్రాయముగా నన్నిటి విడిచి వారి సంరక్షించియుందును.

సుశ — ఓ సత్యసేనా! ఈతనికిఁ బ్రాణత్యాగములు తృణప్రాయములంట! ఈతని మనోభీష్ట సిద్ధి యగునప్పుడు భార్యాపుత్రాదులు చూచి సంతోషింపవలెను. సంగర విజయోత్సవమును జూడవలె నన్న యభిలాషతో సుదేష్ణాదేవియు నీతని వెంట వచ్చియున్నదని విన్నాను. నీ వర్గసేనాసమేతముగాఁ బోయి యామెను బట్టియిందుఁ దోడితెమ్ము. విజయోత్సవమునకు మాఱుగా భర్తృవధోత్సవముతో ఈ పాపికి నేత్రపర్వము చేయుదము.

సత్య — మహాప్రసాదము. దేవరయాజ్ఞ శిరసావహించి నిర్వహించెదను. (అని కొలువు విడిచి పోవుచున్నాఁడు)

విరా — ఘోరకృత్యమున కీశ్వరుఁడు విఘ్నము కలిగించును గాక!

సుశ — ఇతఁ డిప్పుడు కొంచెము దారికి వచ్చుచున్నట్టున్నాఁడు. ఓ విరాటా! నీకు జీవితాశ యున్నపక్షమున, నీ నీతిని గీతిని గొంతసేపు దూరముగా నుంచి పాండవులజాడ తెలిపి నీజీవితమును గొంతదీర్ఘపఱుచుకో.

విరా — నీతిసహితమైన జీవన మొక్కపూటయైనను దీర్ఘమయినదే. వేవేండ్లు వర్ధిల్లినను నిష్ప్రయోజన మగుటచే నీతిమాలిన జీవనమే యత్యల్పమయినది.

చ. మనుజునిజీవితంపుఁ బరిమాణము నేఁడులచేతఁగాక చే
సిన ఘనకార్యసంచయముచేత గణింపఁగఁ జెల్లు నెప్పుడున్;
బనివడి నూఱువర్షములు వాయసముట్టులు పొట్టకూటికై
మనినఫలంబునుం గలదె మర్త్యుఁడు; భారమె కాక భూమికిన్?

మ. ఎతఁ డత్యంత పరోపకారి యయి సద్వృత్తంబుఁ దాఁబూనునో
యతఁడే యల్పపుఁగాలమే మనియు దీర్ఘాయుష్కుఁ డెంతేనియున్;
ఎతఁ డెంతే నుపకారశూన్యుఁడయి సద్వృత్తంబుఁ దామానునో
యతఁడే దీర్ఘపుఁగాలమున్ మనియు నల్పాయుష్యుఁడత్యంతమున్.

నీతి విడిచి ప్రాణములు కాపాడుకోఁ దలఁచుట నీవంటిపౌరుష హీనులకుఁగాని నావంటి పౌరుషశాలులకు లక్షణముగాదు.

సుశ—కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొనియున్న యీముసలివానికీ మొండిధైర్య మెక్కడనుండి వచ్చినదో!—ఓభటులారా!

విరా—ఈధైర్యము నాకు నిష్కలుష మైన యీహృదయమధ్యముననుండి వచ్చినది. ఆపత్కాలమునందు మంచివారి కెప్పుడును ధైర్యమే సహాయము.

గీ. సాధుజనులకు నాపద ల్సంభవిల్లు
కాలమునసనె ధైర్యంబు ప్రకాశ మొందు;
అఱుగ రాచిన సమయంబునందుఁ గాదె
వసుధపయి గంధసారంబు పరిమళించు?

సుశ—ఓభటులారా! ఈతెంపరి నింక నిటఁ ద్రేలనీక నాయెదుటనుండి యీడ్చుకొని పొండు — ఓరాజాధమా! ఇప్పటికిఁ బొమ్ము. నీవిప్పు డాడిన ఘుర్భాషలకుఁ దగినట్లుగా నిన్నెట్లు బాధపెట్టి హింసింపవలయునో తెల్లవాఱులోపల విచారించెదను—ఓభటులారా! ఈడ్చుకొనిపోయి శృంఖలాబద్ధుని జేసి యీరాత్రి యీతని భద్రముగాఁ గాపాడుచుండుఁడు.

భటు—చిత్తము మహాప్రభూ! (అని యాతనిఁ గొనిపోవుచున్నారు)

సుశ—విక్రమభుజా! ఈతులువ ప్రేలిన ప్రలాపము లన్నియు విన్నావుగదా? నీ వింకను వీనిని జంపక విడువవలయు నని చెప్ప సాహసింతువా?

విక్ర—మన కీతనిఁ బొలియించుట ఘనకార్యము కాదని యిప్పటికిని జెప్పెదను.

ఉ. చంపఁగ నర్హుఁ డైనఘనశాత్రవుఁ డేపరి చేతఁ జిక్కినన్
జంప కుదారతన్ విడిచి సాగఁగ నంపుటె చావుకన్న నూ
హింపఁగ మానవంతునకు నెక్కువలాఘవ ముర్విలోపలన్;
బెంపునుఁ బేరు వచ్చుఁ బృథివిం గరుణాపరుఁ డైనజేతకున్.

సుశ—కర్తవ్యమును దెల్లవాఱిన తరువాత విచారింతము. వంటయింటి కుందే లీవిరటుఁ డిఁక నెక్కడకుఁ దప్పించుకొని పోఁగలఁడు? ఇట్లు విరటుని గర్వభంగముచేసి స్వకార్యమును సాధించుకొన్నాము; ఇఁకఁ బాండవుల నన్వేషించి స్వామి కార్యమును నిర్వహింపవలసియున్నది. పాండవులు కంటఁబడినదాఁక మనము చరితార్థుల మైతి మనుకోరాదు.

విక్ర—మహామేధావంతులగు దుర్యోధన మహారాజుగారు చేసిన యూహ యబద్ధ మగునా? ఇఁకఁ బాండుపుత్రులును మనకు నేత్రగోచరు లగుదు రనుకోవలసినదే.

[తెరలోఁ గలకలము]

సుశ—(ఆలకించి) ఏమి యీసందడి! భటుల సంక్షోభధ్వనులు వినఁబడుచున్నవి.

[తెరలో]

ఎవ్వరో వీరపురుషులు ముగ్గురు త్రేతాగ్నులవలె మనసేనాటవిపయిం బడి బాణాగ్నులచే నడ్డు వచ్చినవారి నెల్ల నిర్దహించుచున్నారు. ఇదిగోఁ గావలివారల మమ్ముఁ బడమోఁది విరాటుని విడిపింపఁ జూచుచున్నారు. ఓమహారాజా! వచ్చి రక్షింపుము—విడిపించినవాఁడవు నీ వెపుఁడవురా?

సుశ—ఏమి యీసాహసము! వాఁ డేమో యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు.

[మరలఁ దెరలో]

చ. వలలుఁడ; నే విరాటుకడ వంటలవాఁడ: నిదే త్వదీయ సే
నలఁ బగిమార్చి మామనుజనాయకుని న్విడిపించుకొంటి, బె
బ్బులి పెనువాతఁబడ్డవృషమున్వలె; వీరుఁడవేన్, సుశర్మ్మఁడా!
వెలువడి వచ్చి వేగ విడిపించుకొనంజనుఁ గ్రమ్మఱన్ నృపున్.

సుశ—ఏమిది! వాఁడు నన్నే పేర్కొని పిలుచుచున్నాఁడు! ఓవిక్రమభుజా! నీ విందు నిలువుము. నేను బోయి వానిని స్వర్గమున కంపివచ్చెదను—ఓరిమూర్ఖా!

క. ఇదె వచ్చుచు నున్నాఁడను
బదరక క్షణకాల మచట వదరక నిలుమీ
యిదె నాప్రతాపశిఖి కి
య్యెదన న్నీ వింధనంబ వయ్యెద వౌకటన్.

[తెరలో]

నీవు విక్రమింపఁ బౌరుషశాలి వగుదువేని, న న్నెదిరించి ప్రాణమును మానమును దక్కించుకొని పొమ్ము.

సుశ—ఊరక వదరఁబోకు. నీకండగర్వ మిప్పుడేయడఁగును. నేను దారసించువఱకే కాని యీమీఁదట నీనోటినుండి మాటరాదు.

(అని సత్వరముగాఁ బోవుచున్నాఁడు)

విక్ర—ఓభటులారా! నాకృపాణమును ధనుర్బాణములను వేగఁ గొనిరండు.

[తెరలో]

ఓవిక్రమసేనా! మూర్తీభవించిన వీరగసాక్షిదేవతవలె నీవీర పురుషుఁ డెవఁడో గదాఘాతములచేత మనరాజును జదియమోఁదు చున్నాఁడు. వేగ వచ్చి యీతని ప్రాణరక్షణము చేయుము.

విక్ర—ఓసుభటా! ఆయుధములు వేగఁ దెమ్ము.

భటు—ఇవిగోఁ దెచ్చినాను. (అని చేతి కిచ్చుచున్నాఁడు)

విక్ర—ఇదిగో నేనువచ్చితిని. మారాజును విడువుము. నేను దారసించులోపల విడువకుంటివా, నీప్రాణములు నీవికావు. నాచేతి ఖడ్గము దయయు గియ్యయు నెఱిఁగినదికాదు సుమా. (అని పరుగిడు చున్నాఁడు) [తెరలో]

త్రిమూర్తులవలె వచ్చిన యీముప్పురిలో నొకఁడు ముందు విరాటుని గొనిపోవుచున్నాఁడు. అయ్యో! విరాటుఁడు తప్పించుకొని పోయెనుగదా! ఇంకొకఁడు గదాఘాతముచే మనరాజును మూర్ఛ పుచ్చినాఁడు. అయ్యో! ఇఁక నేమున్నది? ఓసేనాపతీ! వచ్చితివా? ఇఁక రాజునకు భయము లేదు.

వల—ఓదామగ్రంథీ! నీ వీసుశర్మను గొని విరాటునివెనుకఁ బొమ్ము. నేనీవచ్చినవానినిఁ బాఱద్రోలివచ్చి నిన్నిప్పుడే కలిసి కొనెదను.

విక్ర—ఓరీ! సరాధమా! నీ వింకను మారాజును విడువనే లేదుగా? నాచేతఁ జావుమని విధి నీనొసట వ్రాసియుండ, సామవచనములతో నీ వెట్లు విడుతువు?

వల—ఓవిక్రమహీనా! నాముందఱ నీవృథాప్రలాపములు ప్రేలక పౌరుషశాలివేని నీరాజును విడిపించుకొమ్ము. కార్యముల చేత నేమియుఁ జేయఁజేతఁగాక నీవిప్పుడు మాటలచేతఁజేయుచున్నావు.

విక్ర— ఇఁక ములుకులచేతనేకాని పలుకులచేత నేను నీ కుత్తరమియ్యను.

వల—నన్నుఁ దారసించినతరువాత నీ వీక వేనితోను నా కుత్తరమియ్యవు. నీవు చేసినపాపముల కుత్తర మిచ్చుట కయి నిన్ను యమసన్నిధానమునకుఁ బంప నాచేతి గద వేగిరపడుచున్నది. పాఱక నిలువుము.

[తెరలో]

అయ్యో! వీఁడు ప్రళయకాలదండధరునివలె మాఱులేక మలయుచు నడ్డుపడిన యోధవీరుల నెల్ల గదాఘాతమునఁ జదియ మోఁదుచు మనసేనాపతితల భిన్నము చేసినాఁడు? విడుగడిచిన తాళమువలె నేలఁగూలి విక్రమభుజుఁడు కొట్టుకొనుచున్నాఁడు. నెత్తురు వఱదలు కట్టుచున్నవి. సేనాపతిమేన ప్రాణములు లేవు. హావిక్రమభుజా! హాసేనానీ! విరాటసేనాసముద్రము నీఁదివచ్చిన నీ వీవంటలవాఁడను చిఱుకాలువను దరింపలేక మునిఁగి చచ్చితివా?

వల—మీసేనాపతి నిహతుఁ డయినాఁడు. మీసేనలో నన్నెదిరింపఁగల బిరుదుగా నెవ్వరైనఁ గలిగిరేని రండు. అందఱిని సేనాపతి పోయినత్రోవనే పంపెదను. ఏమి! ఎవ్వరును రా రేమి?

సుశర్మసైనికులు—ఓపాపవుదైవమా! అతిప్రయాస లబ్ధమైన మాగెలుపు నంతను నిమిషములో నిష్ఫలము చేసితివి! లోకములో నిన్ను నమ్ముకొన్నవాఁ డెవ్వఁడు బాగుపడును? క్షణకాలముక్రింద మాలోనుండి యింతలోనే మమ్ము విడిచిమాపగవారి చెంతఁ జేరితివా?

సుశర్మ—(మూర్ఛ తెరలి) ఎవఁడురా నన్నుఁ బట్టుకొన్న వాఁడు? మనవాఁడా? పగవాఁడా?

దా—నీశత్రుఁడను, నీ విప్పుడు విరాటునకు దాసుఁడ వయితివి. ఆతని యాజ్ఞానుసారముగా సర్వ దండనమును బొందుట కయి నీ విప్పుడాతనికొలువుకూటమునకుఁ గొనిపోఁబడుచున్నావు.

వల—అది యేమి? దామగ్రంధీ! సుసర్మ మూర్ఛ తేఱినాడా?

దామ—మూర్ఛ తేఱి వీఁడు విడిపించుకొనఁ బెనఁగులాడుచున్నాఁడు. నీవిటురమ్ము.

వల—ఇదిగో నేను వచ్చి యీత్రాళ్ళతోనే వీని పెడ ఱెక్కలు విఱిచికట్టెదను.

సుశ—ఇట వచ్చితివా నిన్నే విఱిచికట్టెదను.

వల—ఇదిగో వచ్చితిని. నన్నుఁ గట్టవేమి? నీగర్వభంగమయినదా? యమపాశములవంటి యీపాశములతో నిన్ను బంధించినాను. శక్తి యున్నచోఁ ద్రెంచుకొమ్ము. ఓవిరాటమహారాజా! ముందుగా నీ వీతంత్రీపాలునితో నడచి మననివేశమును జేరుము. నీసుఖవార్త దెలియక యంతఃపుర కాంతలు తల్లడిల్లుచుందురు. మీవెనకనే మేమును మనపశుగుణములను దొంగిలిన యీనరపశువును మీసన్నిధి కీడ్చుకొనివచ్చెదము.

విరా—తంత్రీపాలా! దారితీయుము.

తంత్రీ—ఇటు. ఇటు.

వల—ఓసుశర్మా! మ మ్మాయాసపెట్టి యీగుదెబ్బలు తినక బుద్ధిమంతుఁడ వయి శీఘ్రముగా నడువుము. నడవ పెనఁగితివా తావు చేరునప్పటికి నీశరీరములో గట్టియెముక యొక్కటి యుండదు.

(సుశర్మసైనికులు దీనముఖములతోఁ జూచుచున్నారు.)

ప్రథమభటుఁడు—వారు మనరాజుతో దృష్టిపథమును దాఁటిపోయినారు. ఇఁక మనకుఁ బ్రాణభయములేదు. మనము మెల్లఁగా నడచి సేనతో ముందు నడచిన సత్యసేనుని గలిసికొని, రాజును రక్షింపఁ బ్రయత్నము చేయుదము రండు.

ద్వితీయభటుఁడు—వారు మఱికొంతదూరము సాగిపోనీ. మనము మెల్లఁగాఁ బోవుదము. కార్యసాధననిపుణు లెప్పుడును ద్వరపడఁగూడదు:

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము

రంగము—విరాటరాజు సేనాని వేశము.

[సింహాసనాసీనుఁడయి విరాటరాజును, సమీపమున నర్మపీఠముపైని తంత్రీపాలుఁడును, కొందఱు భటులును బ్రవేశించుచున్నారు.]

విరా—ఓతంత్రీపాలా! ఇటువంటి శ్రవణవిదారణమైనదారుణ వార్త వినియు హృదయము పగులక ఱాతిగుండెవాఁడనై బ్రతుకుచున్నాను! హా! ప్రాణేశ్వరీ! హా! సుధేష్ణా!

ఉ. ఒం డననేల? సింహబలు సోదరివయ్యును వీరమాతవై
యుండియు వీరపత్ని వన నొప్పియు ముక్కున నూర్పు గల్గి నే
నుండఁగ దాయచేత నయయో కొనిపోఁబడితే? యనాథ య
ట్లండజయాన! యీమొదలియుం దెటునిల్పుదునింకఁ బ్రాణముల్?

ఓభటులారా! దేవి యేవంకకుఁ బోయినది? కంకభట్టా కు లెటుచనిరి?

ఆరత్యసేనుఁడు—ఆపాపాత్ముని పే రుచ్చరింపరాదు.

ఉ. ఎక్కడ కాన్నృపాలపశు విప్పుడు నాప్రియుఁ గొంచుఁ బోయెనో
యెక్కటిఁ గూడముట్టి మ దహీనకఠోరకఠారధారచే
వ్రక్కలు చేసెదం దనువు ప్రక్కలు ముక్కలొనర్చెదం దలల్
చెక్కలు బాపెదన్ సతిని జెచ్చెరఁ దెచ్చెదఁ జింతఁ బుచ్చెదన్.

(అని ఖడ్గహస్తుఁ డయి లేచుచున్నాఁడు.)

తంత్రీ—ఓమహాప్రభూ! సేవకుఁడ నే నుండ దేవర కీశ్రమ యేల? కంకభట్టారకుఁడే యింతకు నావైరిభూకాంతుని నంతకుఁ జెంతకుఁ బుచ్చకుండినయెడల నేనుబోయి తోడ్పడి యాతని నవలీలం దునిమి దేవిని దెచ్చి యిచ్చట నున్నట్లు నీకు సమర్పించెదను.

విరా—అటువంటి క్రూరకిరాతుని చేతఁజిక్కి యింకను దేవిప్రాణములు చిక్కఁబట్టఁ గలుగునా? నాఁడు ధనగుప్తుఁ డామృత్యుదేవత వాతఁబడి పురుషుఁ డగుటచేత మరల బ్రతికి బయలఁ బడఁ గలిగెనుగాని యీయబల యెట్లు తప్పించుకొని రాఁగలుగును? ఈయడియాసతోఁ బని లేదు.

భటులు—ఓమహారాజా! దేవిని దేవేంద్రునివలె సహస్రదృష్టులతోఁ జూచుచుఁ గంకభట్టారకుండు కాపాడుచుండుటచేత దేవిచెంతఁ దేఱిచూచుటకైనను సత్యసేనుని సేనకు సాధ్యము కాలేదు- అదె ధనగుప్తుఁడు రోఁజుచుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడు యుద్ధవార్తను విన్నవింపఁ గలఁడు.

[కొందఱు సైనికులువెనుక రా ధనగుప్తుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ధన—(వగర్చుచు)—ఓ-ఓ-ఓమహారాజా! సత్య-సత్యసేనుఁడు—

విరా—ఏమి చేసినాఁడు?

ధన—పాఱి—పాఱిపోయినాఁడు.

విరా—ఊపిరి సంబడించుకొని కొంచెము తాళి మఱిచెప్పు.

ధన-(తెప్పిఱిలి) కంకుభట్టారకు దాడికిఁ దాళఁజాలక సత్యసేనుఁడుపరాజితుఁడై పలాయితుఁడయ్యెను. దేవిసురక్షితయైయున్నది.

విరా—ధనగుప్తా! కంకుభట్టారకుని దాడికిఁ దాళఁజాలక సత్యసేనుఁడు పరాజితుఁడయి పలాయితుఁడగుట నీవు కనివచ్చితివా? విని వచ్చితివా? దేవి సురక్షితయై యుండుట నిశ్చయమేకదా? నిత్య సత్యుఁడ వని నిన్నెఱిఁగియుఁ బగతునిచే భంగపడి సంచలత నొంది యున్న నాడెంద మిప్పుడు నీవు చెప్పిన మేలివార్త నొకపట్టున నమ్మఁజాలక సందేహపడుచున్నది.

ధన—ఓమహారాజా! విన్నది కన్నట్టు నే నెన్నఁడైనవిన్నవింతునా? సత్యసేనుఁడు సిగ్గువిడిచి పాఱుచుండఁగా నే నీ కన్నులారజూచియేయీశుభవార్తను దేవర చెవిని వేయవడివడి బరుగిడివచ్చినాఁడను. ఇఁకమీఁచిత్తము నించుకసేపు తత్తఱపాటు మాన్పి స్వస్థత నొంది యూఱడిల్లి యుండు మనుఁడు. కంకుభట్టారకుని వెంటఁజెక్కుచెమర్పకవిచ్చేసెడు సుదేష్ణాదేవియొక్క శుభస్వరూపమే క్షణకాలములోఁబ్రత్యక్షముగా దేవరడెందములోనిసందియమునుదీర్పఁగలదు.

విరా—నీవాక్కు ఫలించి యంతటిభాగ్య మిప్పు డీకన్నులకుఁ గలుగవలెనుగదా! బ్రాహ్మణుఁడయ్యును బరాక్రమమున మనకంకుభట్టారకుఁడు బవరముల నాఱితేఱినక్షత్రియవీరుని నోర్వఁగలుగుట నాపాలిటి భాగ్యదేవతయే యీతని రూపమును ధరించి నన్ననుగ్రహింప వచ్చిన దని భావించెదను.

తంత్రీ—అస్త్రవేత్తలైనబ్రాహ్మణసత్తము లుత్తమక్షత్రియుల నోర్చుట యది క్రొత్తగాదు.

క. జమదగ్ని కుమారుఁడు మును
గమరంబున నిరువదొక్క సారులు నృపులన్
సమయించి నెత్రుమడువులు
సమదగతిం జేయులేదె క్ష్మాతలమందున్.

ఈమహాద్విజుని శౌర్యవిశేషమును నేను బూర్వము హస్తినాపురమునం దుండినప్పుడే యెఱిఁగినవాఁడను. ఈతఁడు ధనురాచార్యుఁడైన ద్రోణాచార్యుని శిష్యుఁడు. శౌర్యసంపదచేత నీతనిని క్షత్రియులలో నుత్తమ క్షత్రియుఁ డనవచ్చును.

విరా—ఓధనగుప్తా! క్రూరజనాగ్రగణ్యుఁడైన యాసుశర్మ తమ్ముఁడు దేవిని చెఱగొనిపోవుచుండగా వీరాగ్రేసరుఁడగు కంకుభట్టారకుఁ డడ్డుపడి పోరాడి డేగ నోటఁబడ్డ పారావతినిబోలె రాణినెట్లు విడిపించెనో సవిస్తరముగా వివరింపుము.

ధన—మొదటినుండియు నే నచట లేను. యుద్ధమెట్లు నడచుచున్నదో చూచివచ్చి యెఱిఁగింపుమని యుత్తరకుమారుఁడు పంపఁగా నేను వచ్చునప్పటికే మార్గమధ్యమునముందు పలాయితుఁడగుచున్న సత్యసేనుఁడును వెనుక వానిని దఱుముచున్న కంకుఁడును నాకెదురు పడిరి. సంగరవృత్తాంత మాద్యంతము దేవరకీసైనికులు విన్నవింపఁగలరు. ఓసైనికులారా! మీరుకన్నది విన్నవింపుఁడు.

సైని—ఓమహారాజా! దేవరవారు పగతురచేఁ బట్టుపడి రన్న పిడుగువంటి దుర్వార్త చెవినిబడఁగానే దేవిగారుమూర్ఛపడి మొదలు నఱికిన రంభాతరువువలె నేలఁ గూలి సఖీజనశైత్యోపచారములచేఁ గొండొకవడికిఁ దెప్పిఱిలిరి.

విరా—అక్కటా! దేవికెంతసంతాపముకలిగినది! అనంతరము.

సైని—అంత నంతఃపురకాంతలు చింతాక్రాంతలయిభయభ్రాంతిచే దాయలు వచ్చి తమ్ము దొమ్మి చేయుదురని నానాముఖములఁ బఱవఁ జొచ్చిరి. కంకుభట్టారకులవారు వారిసంభ్రమమును వారించి ధైర్యముచెప్పి దేవీపురస్సరముగా వారినందఱినిగూర్చుకొని మావెంటఁ గృతకాద్రికందరమునకుఁ గొనిపోవుచుండఁగా దారిలో సత్యసేనుఁడు తనసేనతో వచ్చి తాఁకెను.

విరా—తరువాత?

సైని—తరువాత మనకంకుభట్టారకుండు మొగంబు జేవురింపఁగనుంగవ విస్ఫులింగంబులుగురియ మూర్తీభవించిన వీరరసాధిదేవతయోయననాగ్రహవ్యగ్రుఁడై మహోగ్రంబుగా సత్యసేనునివంకఁ జూచుచు—

ఉ. వీరుఁడ వౌదు స్త్రీలకడ బీరముఁ జూపఁగ వచ్చినావె? యో
రోరి నరాధమా! నిలువు మొక్కనిమేషము పాఱిపోక; నీ
శూరత యెల్లఁ దెల్లమగుఁ జుమ్మని యమ్మరిఁ బోసి యేసినన్
నోరను నెత్తు రొల్కఁబడ నొచ్చి యతం డరచచ్చి యుర్వరన్.

విరా—మేలు! మేలు! ఆపయిని?

సైని—ఆపైసి మఱి యేమున్నది? ఆతులువ తెలివిరాఁగానే లేచిమఱియుద్ధభూమిసినిలువనోల్లక కాళ్లకుబుద్ధిచెప్పి యూడనిఁబాడెను

విరా—ఔరౌరా! ఏమి యీపౌరుషము! ఓకంకుభట్టారకా! ఒక్కసారి నీ గాఢాలింగనమిచ్చి నన్ను గారవింపుము.

(అప్పుడు కంకుభట్టుసుధేష్ణాసహితముగాఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు)

కంకు—అమ్మా! నామాట నీవిప్పుడైనను నమ్మెదవా? అదె మహారాజుగారు సుఖాసీను లయి యెట్లు కూర్చున్నారో చూడు. మన వలలుఁడు కార్యసాధనదీక్ష వహించి పోయినప్పుడును గార్యసిద్ధి గాకుండునా?

సుధే—ఓమహాత్మా!! నా కిట్లు నేత్రోత్సవముచేయుచున్న యతఁడు నిజముగా నాప్రాణనాథుఁడగునా? ఇప్పుడు సహితము నా చిత్తమునాకన్నులనునమ్మజాలకున్నది. ఇదియింద్రజాలముకాదుగదా? ఒక వేళ స్వప్నమేమో! కాదు కాదు. నేను మేలుకొనియే యున్నాను. ఓదైవమా! ఇది మాయచేయకనిజము చేయుము. నాప్రాణేశ్వరుఁడు నామాటకు మాఱుపలికిన నిది మాయ కాదని నమ్మవచ్చును. (దాపునకుఁబోయి) ఓప్రాణనాథా!

విరా—(లేచి) ఓ ప్రాణేశ్వరీ!

సుధే-(తనలో) ఇది నిస్సందేహముగా నాప్రాణేశ్వరునికంఠస్వరమే. (గాత్రస్పర్శనము చేసి) ఇందు మాయలేదు. (ప్రకాశముగా) ఓమనోవల్లభా! ఏమి నాపుణ్యము! మీరు రాయశాలమృత్యువునోటఁబడియు విడివిడి యిప్పుడు మరల నాకంటఁబడుచున్నారు!

విరా—ఇది వలలుఁడు చేసిన యుపకారము. అతఁడు సాహసరణరంగభీముఁడయి శత్రువులమీఁదఁబడి పలువురఁ బొలియించి పోయిన వనుకొన్నప్రాణములనే మరల నిలిపినాఁడు. నీ వెట్లాదురాత్ముని పాలఁబడక మానపాత్రిణములు దక్కించుకోఁ గలితివి?

సుధే—ఈద్విజసార్వభౌముని యనుగ్రహమువలన (అనికంకుని జూపుచున్నది.)

విరా—ఓకంకుభట్టారకా! సహస్రనమస్కారములు. చేరవచ్చి యొక్కసారినీపరిష్వంగసౌఖ్య మిచ్చి నన్నుఁ జరితార్థుని జేయుము. నేను సహస్రజన్మము లెత్తియైనను నీఋణలేశమును దీర్చుకోలేను. (అని గాఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు.)

కంకు—విజయోస్తు! మహారాజా! నా కిప్పుడు జన్మసాఫల్యమయినది.

విరా—మా రాజ్యమును బ్రాణములును మీ రిచ్చినవే. ఇటువంటిప్రాణదాతకు నే నేమి సమర్పించి సంతోషపెట్టఁగలను?

గీ. మృత్యుదంష్ట్రాంకురంబుల నిఱికికొన్న
నన్ను విడిపించె వలలుఁడు నాగబలుఁడు;
పట్టవచ్చినఖలుబారిఁ బడక యుండఁ
గాంతఁ గాపాడితివి నీవు కంకుభట్ట.

దీని నంగీకరించి నాభక్తి కానందింపుము. (అని తనమెడ నున్నరత్నహారమును దీసి యాతనికంఠమున వేయుచున్నాఁడు.)

కంక—దేవరవారి యీచల్లనిమాటమాత్రముననే నాకు సకల సత్కారములును జరిగినవి? వేఱుగఁ గంధమాలయేల?

విరా—నేను జేసిన యీసత్కారము మీరొనర్చిన యుపకృతికిఁ దగినది కాదు. కొండంత దేవరకుఁ గొండంతపత్రి యెవ్వరు సమర్పింపఁగలరు?

కంక—తనయేలిక కయి ప్రాణములు డాపక పోరాడుట భృత్యసామాన్యధర్మము. అంతకంటె మే మధికముగాఁ జేసిన దేదియు లేదు. స్వకృత్యమును నిర్వహించిన మమ్మింత పొగడ నేల? ఈ యపూర్వసమ్మానము దేవరవారి గుణగ్రహణ పరాయణతను దెలుపునుగాని మాయర్హతను గాదు.

విరా—ఈవిషయమున మన మేకీభవింపఁజాలము. అది పోనిమ్ము. దేవిని జెఱగొనవచ్చిన యాదురాత్ముఁడు ప్రాణములతో దప్పించుకొని పోఁగలిగెనా?

కంక—వంటయిల్లు చొచ్చినకుందే లెందుఁ బోఁగలదు? అదె యానరపశువును మనసైనికు లిట కీడ్చుకొని వచ్చుచున్నారు.

విరా—క్షణకాలము వానిని దూరముగా నుండనిండు. మన వలలుఁడును దామగ్రంధియు సుశర్మనిటఁ గొనివచ్చుచున్నారు—ఓధనగుప్తా! మేము మరలఁ బిలిచినదాఁక నీ వించుకతడ వావలికిఁ బోయి యాదుష్టునికడ నేమఱక కాచి యుండుము.

ధన—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు)

కంక—ఆసుశర్మ యెట్లు బెదురుగదిరి వడఁకుచున్నాఁడో!

[అంతట వలలదామగ్రంధులతో సుశర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విరా—(లేచి యెదురుగాఁబోయి) "ఓహోహో! సుశర్మ మహారాజులవారా? దయచేయుఁడు. బహుకాలదర్శనము! ఏలినవారెప్పుడును బగవారికి లోఁబడువారు కారుగదా?" ఇది యింతకు

మున్ను దేవరవారు నాకుఁ జేయ ననుగ్రహించిన సమ్మానమునకుఁ ప్రతిసమ్మానము.

సుశ—(తనలో) దీని కేమి యుత్తరము చెప్పను? ఇప్పుడు భీతిచేత నాయొడలు వడఁకుచున్నది. నాలుక తడఁబడుచున్నది, గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. అయినను గాంభీర్యము తెచ్చుకొని తగినసమాధానము చెప్పి నిక్కువు ధైర్యశాలివలె నటింపఁ బ్రయత్నించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! నృపాధమా! ఇంతలోనే నీ కీ కండకావర మేటికి? గడియక్రిందటి నీయవస్థను స్మరణకుఁదెచ్చుకొని మఱి మాటాడుము. విధిదోషముచేతఁ బరాభూతుఁడైన వీరపురుషునిఁ బరిహసించుట యుత్తమక్షత్రియ లక్షణముగాదు. ఇట్లు పరిహాసము చేసినంతమాత్రముననే నీ వధికుఁడవు కావు.

విరా—"నీ నోటికడ్డులేదుగనుకఁ గావలసినన్ని దురుక్తుల నిప్పుడే ప్రేలుము. ఱేపు నీజిహ్వ నీకువశముగాదు. తెల్లవాఱిన తరువాత నీవు మరల సూర్యునిముఖమును జూడఁబోవు."

సుశ—(తనలో) ఇతఁడన్నంతయుఁ జేయునేమో! ఏమిచేయుదును? హాదైవమా నా కెట్టిగతి తెచ్చిపెట్టితివి! ఓధైర్యమా! నన్ను విడనాడి పోఁబోకుము. (ప్రకాశముగా) స్వపౌరుషముచేత నన్నుగెలువఁ జేతఁగాక యన్యుఁడు లోఁబఱిచినప్పుడు నాముందఱ సిగ్గుమాలి యీగర్వోక్తు లేల ప్రేలెదవు?

విరా—ఓరోరిదురాత్మా! న న్నింతకమున్న మూర్ఛితునిఁ జేయుట నీపౌరుషమో నీసేనాని యైనవిక్రమభుజుని పౌరుషమో స్మరణకుఁ దెచ్చుకో. ఆసుకృతాత్ముఁడు వీరస్వర్గమును జూఱఁగొనఁగా, 'పాపీ చిరాయు' వన్నట్లు నీవు బ్రతికి లజ్జలేక యాతని పౌరుషమును నీపౌరుషమునుగాఁ బరిగణించుకొనుచున్నావు.

సుశ—నేను బాపాత్ముఁడనా! ఏమియీయున్మత్తప్రలాపములు!

విరా—నావి ప్రలాపములో యమోఘవాక్యలో యిప్పుడే తెలిసికోఁగలవు. త్రుటికాల మోర్చియుండుము. పాపాత్ముఁడ వన్న నీ కెంత కోపము వచ్చినది! ఆపదలో నున్నప్పు డన్యకళత్రమునకు ద్రోహము దలఁచిననీవు పాపాత్ముఁడవుగాక సుకృతాత్ముఁడ వగుదువా! ఔనౌను! నేనే చెప్పఁదలఁచితిని. ఈరాత్రియే విగతప్రాణుఁడవు కానున్నందున, 'సుకృతీగతాయు' వన్నట్లునీవుసుకృతాత్ముఁడ వేయగుదువు!

సుశ—నిరాయుధుఁ డయి చేతఁ జిక్కి యున్న యరాతిని జంపఁబూనుట పౌరుషముగాదు, ధర్మమును గాదు.

విరా—ఇది యింతకుముందు నీవలన నేర్చుకొన్న పౌరుషమే. నీవు నేర్పిన నీతిని నీవిషయముననే ప్రయోగింపవలెను. దుష్టులన్యుల విషయమున ధర్మమును దలఁపకపోయినను స్వవిషయముననైనను ధర్మమును బేరుకొందురు. నీవు నేర్పిన ధర్మం మిం కొకటి గలదు. నీకు సుకృతత్వసిద్ధి యగునప్పుడు నీబంధువులు నీవద్దనుండి వేడుక చూచి సంతోషపడవలెనుగాదా? -ఓభటులారా! ఈతని మరణ మహోత్సవ సందర్శనార్థ మయి యంతఃపుర కాంతలను జెఱగొన నేతెంచిన మహానుభావుని నీతని తమ్ముని నిటకుఁ దోడ్కొని రమ్మని మన ధనగుప్తునితోఁ జెప్పి రండు.

భటులు—మహాప్రసాదము. (అని పోవుచున్నారు.)

విరా—సుశర్మా! నీనీతి నీవు మఱచిపోకు. భ్రాతృవధోత్సవముతో నీతమ్మునికి నేత్రపర్వము చేయవలెనుగదా? చెప్పు.

సుశ—(మేను చెమర్ప వడఁకుచున్నాఁడు.)

విరా—ఏమి? నోట మాటరా దేమి? ఓరిపిఱికిపందా! ప్రాణభీతిచేత గాలిలోని పూరిపుడకవలె నెట్లు కంప మొందుచున్నావు!

సుశ—(గద్గదస్వరముతో) దయ-దయ-దయనే పరాక్రమశాలి కలంకారము.

[బద్ధుఁడయిన సత్యసేనుఁడు ధనగుప్తాదుల వెంటఁ
బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సత్య—(తనలో) ఇది యేమి! విజయశాలియైన నాయన్న గారే యిచ్చట ఘనపాశబద్ధు లయి విజితుఁడైనవిరాటరాజు ముందఱ నిలిచి యున్నట్లు కనఁబడుచున్నారు ! ఇది యేదో యింద్ర జాల మయి యుండవలెను.

ధన—ఓరీ! మదాంధా! మహారాజపత్నిని జెఱఁగొన నిన్ను బనిచిన నీయన్నగారియవస్థను గన్నులారఁ జూచినావా?

సత్య—ఇప్పుడు నాకన్నులే నన్ను మోసపుచ్చుచున్నట్టున్నవి. ఇది యేదో రాక్షసమాయ-మహేంద్రజాలము-ఇదికనుకట్టే కాకుండిన పక్షమున, జామునిండ భండనోద్దండవిజయవిరాజితుం డయి నిండు కొలువుండి పరాజితుం డయి పట్టువడిన విరాటున కర్హదండనము విధింపఁ గూరుచుండియుండిన యితఁ డింతలో నావిరాటునకే భృత్యు డయి మ్రోల నిలుచుండుట యెట్లు సాధ్య మగును?

ధన—ఓసత్యసేనా!నీకన్నులే నిన్ను మోసపుచ్చుచున్న వేమి? నీవు సత్యసేనుఁడ వగుదువో కావో చూచుకో. నీవు సత్యసేనుఁడవు కాకుందువేని, యితఁడు నీయన్న సుశర్ముఁడును గాకపోవచ్చును.

విరా—ఓసుశర్మా! నీవు పరలోకయాత్రకుఁ బోవనున్నావని విని నీతమ్ముఁ డితఁడె నిన్నుఁ జూడ వచ్చియున్నాఁడు. మరణమునకు ముందు నీవు నీభార్యకుఁ జెప్పవలసిన పలుకు లేవేని గలవేని యిప్పుడే యీతనితోడఁ జెప్పిపంపుము.

ధన—స్వామీ! ఈతనికి భ్రాతృస్నేహము మెండు. ఇతఁ డగ్రజుని విడిచి యరనిమిషమైన నుండజాలఁడు. యమమందిరమున కన్నకుఁ దెమ్ము చూపుచు నాతనితోడనే యితఁడు ముందు నడుచును.

సుశ—ఓపలువలారా! పరాజితు డయియున్నవాసిని బరిహ సించుట శూరధర్మము గాదురా.

ధన—ఓహో! నీనోటినుండి యెంత దొడ్డమాట వచ్చినది! పట్టుపడిన నన్నుఁ బరిహసించినప్పు డీధర్మ మెందుఁ బోయినది?

విరా—నీధర్మము స్వాచరణమునందు నీకుఁ బనికిరాకపోయి నను బరోపదేశమునకయినను బనికి వచ్చుచున్నది. మే మన్నది సత్యము కాక పరిహాస మయినట్లు నీ వేల తలఁచెదవు? నీమరణవిషయమున నీ కింకను సందేహమున్న—

సుశ—(తనలో) ఇతఁడు నన్ను వధింపఁ గృతనిశ్చయుఁడయి యున్నట్టే కనఁబడుచున్నాఁడు. ఓధైర్యమా! నేను బ్రార్థించుచున్నను నావద్దనుండక పరుగెత్తెద వేమి? ఓభయమా! నిన్నెవరు రమ్మన్నారు? నామనను చొచ్చి యిట్లు కలఁచెద వేమి? (ప్రకాశముగా) తమ్ముఁడా! నోటమాట—

సత్య—(తనలో) ఇతఁడు నిశ్చయముగా నాయన్నగారే. వీ రన్నమాట యసత్యము కాదు. (ప్రకాశముగా) అన్నయ్యా! తడఁబడఁబోకు. వీరితో నీపక్షమువ నేను మాటాడెదను.—ఓకరుణాళులారా! చేతఁజిక్కిన శత్రువును జంపఁ జూచుటమీకిది యేటిపౌరుషము?

ధన—నేనుత్తరము చెప్పెదను. ఓభటులారా! "వీఁడు సురాపానము చేసిన వానివలెఁ బ్రేలుచున్నాఁడే"

సత్య—తులువమాటలాడుటకు మీ కిప్పుడుసమయమువచ్చినది.

ధన—ఓభటులారా! "వీని కేమైన నున్మాద మున్నదా?" "ఇట్లు కాఱులు ప్రేలుచున్న యీతులువనాలుక కోయక కత్తిచేతఁ బట్టుకొని యూరక చూచుచున్నా రేమి?" ఓసత్యసేనా! నన్నెఱుఁగుదువా? నేటిప్రాతఃకాలమునం దీమాటలు నీచే ననిపించుకొన్న ధనగుప్తుఁడను నేను. నీమాటలు మరల నీకప్పగించి వేసినాను. నే నిప్పుడైనను నీకు స్మరణకు వచ్చినానా?

సుశ—(తనలో) వీఁడు మే మప్పు డన్నమాట లెత్తిపొడుచుచున్నాఁడు. ఇఁక మాటకుమాట యని వీరిని గదలించినఁ బ్రయోజనము లేదు. మంచిమాటలతో వీనిమనసు కరఁగింపఁ జూచెదను. (ప్రకాశముగా) ఓవిరాటమహారాజా! నీవేమో కరుణాసాగరుఁడవని చెప్పుకొందురే? నీకీ నిష్కరుణత యెక్కడనుండి వచ్చినది?

సుధే—(రహస్యముగా) ఓప్రాణవల్లభా! నీవీతని ప్రాణములు గొనఁగూడదు.

విరా—(రహస్యముగా) ఓహృదయేశ్వరీ! ఎప్పుడును నేనీతని వధింపఁ దలఁచుకోలేదు. వినోదార్థముగాఁ గొంతతడ వీతని నొకయాట యాడించి విడిచిపెట్టెదను. నీవితనిపక్ష మవలంబించి మాటాడు చుండుము. (ప్రకాశముగా) ఓసుశర్మా! కరుణయన్న దివ్యవాక్కు నీనోటనుండి వచ్చి చెడిపోవుచున్నది—ఓప్రాణేశ్వరీ! "పాపము! ఈదొరగారి భార్యకు పసుచుఁదనములోనే వైధవ్యదుఃఖము సంభవించుచున్నదిగదా!"

సుధే—ఓప్రాణనాథా! మనమూలమున మనశత్రువునకు సహిత మట్టివిపత్తు పుట్టరాదు.

కంకు—(రహస్యముగా) అమ్మా! నీవు నీపూనికను విడువక యేలాగుననైన నీతని విడిపింపుము.

సుధే—(రహస్యముగా) ఓకంకుభట్టారకా! దయార్ద్రహృదయులైన రాజుగారిచిత్త మెన్నఁడైనఁ గ్రూరకార్యమునకుఁ జొరఁబాఱునా? మీరు నిర్విచారముగా నుండుఁడు.

సుశ—అమ్మా! ఈసభలో నీకొక్కదానికిఁ దక్క మఱి యెవ్వరికిని నామీఁద దయపుట్ట కున్నది.

వలలుఁడు—ఏలపుట్టును? ఆమెవలె నిక్కడ మఱియెవ్వరును స్త్రీలు లేరు. పిఱికితనముచేత స్త్రీతో సమానుఁడవు నీవు మఱి

ఘొకఁడ వున్నావు. మీయిద్దఱికిని దక్క నిక్కడ మఱియెవ్వరికిని నీమీఁద జాలిపుట్టదు.

సుశ—(తనలో) ఓ భాగ్యదేవతా! నన్నీతనిచేతఁ జిక్కించిన చెఱువుతోఁ దృప్తినొంది యీతనిడెందమందు నామీఁద దయనైనఁ బుట్టింపరాదా? నమ్మించి చెఱచిన యీభాగ్యదేవత నేల పేరుకొనవలెను?

క. భాగ్యమునె నమ్మికొన్న యు
   భాగ్యుఁ డెవఁ డభీష్టసిద్ధి పడయంగలుగున్
   భాగ్యము నమ్మించి ననున్
   భోగ్యావసరమున మోసపుచ్చదె నేఁడున్?
   ఇఁక నే నీరాజునే కనికరము పుట్టునట్లు ప్రార్థించెదను.

విరా—ఓసుశర్మా! పాపపరిహారార్థముగా నీశ్వరప్రార్థనము చేసి యాసన్నమరణమునకు సంసిద్ధుఁడవు కమ్ము.

సుశ—(తనలో) ఎప్పుడో రోగములచేత విడువవలసిన యీ శరీరము నిప్పుడే విడుచుట కోర్చుకొందునుగాని యావలి నరకబాధలను దలఁపునఁ దెచ్చి నామనస్సు నన్ను భయపెట్టుచున్నది. ఏమి! ఈమనోవేదన! నామనస్సులో నిప్పుడు వేయి తేళ్ళును జెఱ్ఱులును బ్రాఁకుచున్నట్టున్నవి. (ప్రకాశముగా) ఓరాజా!—(అని తలవంచుకొనుచున్నాఁడు)

విరా—వ్రేలు మొగము వేసికొనుటయే కాని మొగము పైకెత్తి దేవుని వేఁడికోవేమి?

వల—హృదయము పాపములతో నిండియున్నప్పు డం దీశ్వరునిఁ బ్రవేశపెట్టుట కవకాశ మెక్కడ నుండును?

క. సుజనుఁ డెవుడైన దేవుని
   భజియించుచుఁ బ్రీతితోడఁ బ్రాణము విడుచున్

కుజనుఁడో యీశ్వరభయము న
నిజముగఁ జా వన్న మేటినెగులునఁ బొగులున్.

ఈశ్వరసాన్నిధ్యమునకుఁ బోవ హర్షము నొందుపుణ్యాత్ములు వేఱు; ఈపాపపుబొందిని వదలలేక యీశ్వరునికి దూరదూరములఁ దొలఁగుచుండు వీనివంటివారు వేఱు. ఈపాపాత్ముని కీశ్వరుని పేరెత్త నోరాడునా?

సుశ—(తనలో) ఓలజ్జా! భయమునకుఁ దోడు నీవుకూడ నన్నుఁ జేరి బాధించుచున్నా వేమి? ఛీ! నన్ను విడిచి తొలఁగిపో. (ప్రకాశముగా) ఓమహారాజా! ఈదీనుసియెడఁ గరుణచూపుము. నీ వేయీశ్వరుని బ్రార్థింప నన్ను నియోగించితివో యాయీశ్వరునికిఁ బ్రీతికరముగా వర్తింప నిన్నుఁ బ్రార్థించెదను.

క. పరమాపకారి యంచును
గురుకోపమునఁ బగ తీర్పఁ గోరుటకంటెన్
బరమేశ్వరునికి రిపునెడఁ
గరుణను జూపుటయె ప్రీతికర మగుఁ జుమ్మా.

క. నీ విట్టెడ దయ చూపుము
దేవసమానుఁడవు గాఁగఁ దివిరెద వేనిన్
దేవగుణమె దయ ధరణిన్
గేవల రాక్షసగుణంబె నిర్దయత కదున్.

వివేకియైనవాఁడు తొలుదొల్తఁ గోపమును నిర్మూలముచేయవలెను.

ఉ. కోపముతోడఁ దుల్యమగు ఘోరతమాఘము లేదు; కోపమే
పాపులఁ జేయు మానవుల; భ్రాతల మాతలఁ జంపఁ జేయు; స
ద్రూపహితోపదేశములఁ దోఁపఁగనీక, నశింపఁ జేసెడున్
జూపును విన్కినిన్ గనులు శ్రోత్రములుం గలవారి కేనియున్.

(అని కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు)

కంకు—(తనలో) ఈదివ్యవాక్యము శ్రీక్రియాశూన్యునినోటి నుండి వెడలినప్పుడే యింత శ్లాఘ్యములుగా నున్నప్పుడు క్రియావంతుల నోటినుండి వచ్చినవి యెట్లుండునో! లోకములో నట్టి దుష్పథవర్తులును దెలిసియే యింద్రియములకు దాసులగుదురుగదా!

సుధే—ఓప్రాణనాథా! దీనులకన్నులనుండి వెడలు నీరు చూచి నేను సహింపలేను. మీకు నామీఁద దయగలదేని యీతని కన్నుల నుండి వెడలి పాఱుచున్నట్లుగా మీహృదయమునుండి కరుణామృత రసప్రవాహమును బాఱించి యీతనికుటుంబమును సంతోషవార్థిం దేల్పుఁడు.

కంకు—ఓసుశర్మా! నీవు చేసిన యుపకారమునకుఁ బశ్చాత్తాప పడి మీదాసుఁడనని రాజుగారిని శరణు చొరుము. శరణాగతరక్షణ దీక్షాదక్షుఁడు.

వల—ఈకఠినాత్ముని కన్నులనుండినీరు భయముచేతఁ గాలువ కట్టుచున్నది కానియనుతాపముచేతఁ గాదు. వీఁడు దయనీయుఁడు కాఁడు.

సుశ—నాకన్నులనుండి నీరనుతాపముచేతనే వెడలుచున్నది.

సుధే—ఓమనోనాయకా! ఇతఁడన్నట్లీ బాష్పధారలు పశ్చాత్తాపముచేతనే వెడలుచున్నపక్షమున గంగాప్రవాహమువలె హృదయాంతరాళమందలి పాపమును గడిగి వేసియే వెడలిన వనుటకు సందేహము లేదు. అందుచేత శుద్ధుఁడైనయితఁ డిప్పుడు దేవర వారి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడు.

విరా—ఓసుశర్మా! దేవిగారిదయ వలన నీవు బ్రతికిపోయినావు. ఇఁక నీవారివద్దకు నీవు పో. (అని బంధములు విడిపించుచున్నాఁడు.)

- సశ్య-ఓమహారాజా! ఇక్కడమీదాసుఁడు మఱియొకఁడున్నాఁడు

, విరా—నిన్నును క్షమించినాము. ఓసుశర్మా! నేను మొదటి నుండియు నిన్నుఁ జంపఁ దలఁచుకోలేదు. నీధైర్యాదులను శోధించి నీకును నాకును గలభేదమును జూపి మఱి నిన్ను విడువవలయునని

యించుకనే యీకపటనాటకమును నడిపినాను. పశ్చాత్తప్తుఁడవగుటచే నీ విప్పుడు నాకు శత్రుఁడవుగాక పరమమిత్రుఁడ వయినావు. మాతో వచ్చి నీవును నీతమ్ముఁడును మాయింట నాతిథేయసత్కారములొంది మఱిపొండు. ఇది నాహృదయపూర్వక మైనప్రార్థన.

సుశ—ఓమహారాజా! కత్తిచేతఁగాక నీయాదరముచేత నిజముగా నే నిప్పుడు చంపఁబడినవాఁడ నయినాను. చంపవలసిన శత్రువే తనయెడ దయ చూపుటకంటె మానవంతునకు మరణము వే ఱే యుండునా?

విరా—సుశర్మా! ఈయవమానదుఃఖము మనసునం దుంచుకొనక మఱచిపొమ్ము. ఈపరాభవమరణముచేత నీశ్వరుఁడు నీకు నీతిమంతమయిన నూతనజన్మమును బ్రసాదించుగాక! ఓకంకుభట్టా! ఈరాత్రి సేనలను సుఖనిద్ర చేయ నియమింపుము. మనమును గొంత సేపు విశ్రమింతము.

కంక—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. సేనలను దోడుకొని వచ్చుటకయి పురమున కరిగియున్న మన శతానీక శంఖాద్యనుజతనూజులకీవిజయవార్తను దెలుపధనగుప్తునినిప్పుడపంపవలెను.

విరా—ధనగుప్తా! నీ విప్పుడ పోయి సేనలతోఁ బని లేదని మన శతానీకసూర్యదత్తాదులతోడఁ జెప్పి వారిని వారింపుము.

ధన—మహాప్రసాదము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విరా—ఓవలలా! దామగ్రంథీ! తంత్రీపాలా! నానిమిత్తము మీ రత్యంత ప్రయాసపడి యున్నారు, విశ్రమింపఁ బొండు.

వలలాదులు—కార్యసాఫల్య మయినందున మాశ్రమను మేము పరిగణింప దేవరవారిక విశ్రమింప విజయంచేయవచ్చును.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

బాల్స ప్రెస్, రాజమండ్రి—1950.

వివేకదీపిక

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

వివేకదీపిక

ప్రథమాంకము

---

౧. రంగము—సీతారామయ్యగారి గృహములోని చావడి.

[తనలోఁదానే యేమోమాటాడుకొనుచు నారాయణమూర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నారా—(తనలో) నేనిప్పుడెంత క్రూరకృత్యమును చేయఁ దలఁచుకొనుచున్నాను. ఏకగర్భవాసమునఁ బుట్టినదానిని చంపుట యన్న నేదో మనస్సులో భీతిపుట్టి దేహము కంపించుచున్నది. నాచెల్లెండ్రిందఱిలోను జానకి బహుసాత్వికురాలు గుణవంతురాలు. అయినను చెట్టు చెడుకాలమునకు కుక్క మూతిపిందె యన్నట్టు నేఁటి కాలమునకు దానికిట్టి దుర్బుద్ధి పుట్టినది కాఁబోలును. ఏమోదాని యేడుపది యేడుచునని యింతవఱకును సహించి యూరకుండుచునే వచ్చినాఁడను. ఇప్పుడింటనున్న పుణ్యస్త్రీలను గూడ జారత్వమునకు దింపనారంభించినది. ఇంక నేనిది చూచి సహింపలేను. మొన్న గోపాలశాస్త్రిగాఁడు నాభార్యతో గుసగుసలాడుచు నొంటిగా పడక గదిదొడ్డిలోఁ గనఁబడ్డప్పుడే వానిని చావఁగొట్టి సాగనంపినాను. ఆ దెబ్బలచేత వాఁడింక పదిదినములదాఁక మంచముమీఁదనుండి లేవఁడు. జానకి యాలోచనలేక యీపని జరిగినదని తోఁచదు. మగఁడుగల యిల్లాండ్రనుగూడ పాడుచేయ మొదలు పెట్టినది గనుక, ఏపాపమునకైన నొప్పుకొని యిప్పుడు నేను కొనితెచ్చిన పాషాణమును దీనికే వస్తువులోనో పెట్టి లోపలికిచ్చెదను. కులమున కపకీర్తి తెచ్చిన

యిటువంటి పాడుముండలు బ్రతుకుటకంటె వేగిరముచచ్చుటయే మేలు. ఇంటనున్న నూఁడువాండ్ర సాహాయ్యములేక నేనెట్లుఁ జానకికి విషము పెట్టఁగల్గుదును? నా యభిప్రాయము అమ్మతోఁగాని నాన్నగారితోఁగాని చెప్పుదునా? చెప్పినను కడుపునఁ బుట్టినదానికి విషము పెట్ట వారొప్పుకొందురా! అదిగో బాబయ్యగారీ లాగున వచ్చుచున్నారు. మఱియొకవిధముగా నీ ప్రస్తాపనము నాయనయొద్దఁ దెచ్చిచూచెదను.

[సీతారామయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా—ఏమోయి నారాయణమూర్తీ! హారతికర్పూరమును తీసికొనివచ్చుటకు వెళ్ళి యింత సేపాలస్యము చేసినావు? ఇప్పుడైన తీసికొనివచ్చినావా? మఱచిపోయినావా?

నారా—(తనలో చెప్పుదునా?)

సీతా—(తనలో) వీఁడేమో రెండుదినములనుండి పరధ్యానముగా నుండి యెప్పుడును తనలోఁదానేమో యాలోచించుకొనుచున్నట్టు కనఁబడుచున్నాఁడు. వీనికి లోపల నేదో గొప్ప యాలోచన యున్నది. (బిగ్గఱగా) మాటాడవేమి? హారతికర్పూరము తెచ్చినావా?

నారా—ఏమిటి? హారతికర్పూరమా? ఇదిగో తెచ్చినాను. (అని యొక పొట్లమును చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

సీతా—(విప్పిచూచి) ఇది హారతికర్పూరము లాగున లేదే—

నారా—(తనలో) మనస్సు చెదరియుండుటచేత నొకపొట్లము నియ్యఁబోయి మఱియొకపొట్లము నిచ్చినాను. (అని చప్పున తండ్రి చేతిలోనుండి యాపొట్లమును పుచ్చుకొని బిగ్గఱగా) పొరపాటున మఱియొకపొట్లము నిచ్చినాను. ఇదిగో ఇది హారతికర్పూరము. (అని రెండవపొట్లమును చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

సీతా—(తనలో) ఈవేళ వీనిస్థితిచూడఁగా నేమోవింతగాఁ గనఁబడుచున్నది: మనసులో నేమో యాలోచించుకొనుచు పరధ్యానముగానుండి రెండవమా ఱడిగిన దాఁక నామాటనే వినిపించుకొన్నాఁడు కాఁడు? హారతికర్పూరమడిగిన మఱియొక పొట్లమును చేతిలోఁబెట్టి తత్తరపడి చేతిలోనుండి పుచ్చుకొన్నాఁడు. హారతికర్పూరమును పుచ్చుకొని తిన్నగాఁ లోపలికిరాఁక నడవలో గూరుచుండి యేమో యాలోచించుచున్నాఁడు. సంగతి యడిగిచూచెదను. (బిగ్గఅగా) నారాయణమూర్తీ! నీవు మొదట నా చేతికిచ్చినపొట్లమేమిటి? ఒంటరిగాకూరుచుండి నీ విప్పుడాలోచించుచున్న సంగతి యేమిటి?

నారా—(తనలో) ఈయన తనంతట తానే సన్నడుగుచున్నారు గనుక చెప్పివేసెదను. (బిగ్గఅగా) పొట్లమా—పొట్లమా—పొట్లమాండి? అదిపటికపొడుము—పటికముక్కలు. తమతో నేతే యొకసంగతి మనవి చేయునతెను. ఒకనిమిషము దగ్గరగావచ్చి కూర్చుండండి.

సీతా—ఏమో చెప్పు (అని చెంతఁజేరి కూరుచున్నాఁడు)

నారా—మన యింటజరుగుచున్న యల్లరి చూచుచున్నారు గదా? మనకు నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వల్లపడకున్నది. ఎప్పుడు నేదోషము నెఱుఁగని సద్వంశమున గాఁడునుండలమూలమున నేఁటి కాలమున కపకీర్తి పాలు కావలసిన యోగము తటస్థించినది.

సీతా—నీవన్నది నాకు తెలిసినది. అన్నపూర్ణసంగతి చెప్పచున్నావు. అది ము మనవంటబ్రాహ్మణు.డు కామఁడును ముట్లగదిలో నుండఁగా పట్టుకొని మొన్న రాత్రికుఱ్ఱవాండ్రేమో యల్లరిచేసినారని మీఅమ్మ.నాతోఁజెప్పఁగా మేమిద్దఱము నింతసేపు దుఃఖించినాము. దానిగతి యీలాగుననుండఁగా మనమేమిచేయఁగలము? మగనికిని

దానికిని మూడేండ్లు హెచ్చుతగ్గుగాఁజూచి పెండ్లిచేయఁగా వాఁడు వివాహమయిన మూఁడవయేటనే కాలముచేసినాఁడు.

నారా—దాని గ్రహచారమునకు మనమేమి చేయఁగలము? లోకములోనివారివలె మీరు వందలును వేలును పుచ్చుకొని చిన్నదానిని ముసలివానికిని తెగులుగొంటునకును గట్టిపెట్టలేదుగదా? దాని కర్మమున కెవరుకర్తలు? పూర్వజన్మదుష్కృతముచేత దానికీజన్మమున విధవాత్వము సంభవించినది. ఎవరికయినను బుద్ధితిన్నగా నుండవలెను.

సీతా—మనముకూరుచుండి మాటలెన్నియైనను జెప్పవచ్చును గాని వయసులోనున్న వారికి కామమును జయించుట మాత్రము శక్యముకాదు. నీవు రెండవభార్యయైదిగి కాపురమునకువచ్చులోపల రెండు సంవత్సరములు తిన్నగానుండలేక మూడుసారులు రోగములు తగిలించుకొని మంచమెక్కినావు. రజస్వలయయిన మూఁడుమాసములకే దానిమగఁడుపోఁగా నిత్యమును విధవకూఁతురింట నుండఁగాఁ జూచి దుఃఖముసహింపలేక ప్రేముసుకోసి వేసి దానిని మూఁడు నెలలత్తవారియింటనే యట్టియుంచినాను. అక్కడనున్న కాలములో నుంచి మాటలాడి దాని మఱఁదియే దానిని భంగపఱిచి వలలో పడవేసినాఁడని వదంతికలిగినది. తరువాత నత్తవారు దానికితిన్నగాతిండియే పెట్టక బట్టయేయియ్యక సకలబాధలును పెట్టి యొకనాఁడు మధ్యాహ్నమిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దిగవిడిచిపోయినారు. పడుచుతనములోనున్న విధవ యింటనుండెనా బంధువులకందఱకును దానినడతనెట్లుకాపాడుదుమాయనియొకవిచారము; అదికొంచెముదుర్వృత్తిలో ప్రవేశించియేమైనఁ దెచ్చుకొన్నయెడపాపమునుదాచినలుగురికన్నులను నేలాగునఁగప్పుదుమాయని వేఱొకవిచారము. అప్పుడునీ చెల్లెలు మూఁడు నెలల గర్భముతోనున్నదట. మన యూఁడువాండ్రుగర్భవిచ్చి

త్తునకై యేమిపాట్లుపడినారోగాని యది యిప్పుడు నెలదినములు తీసికొని చచ్చిబ్రతికినది. కులమునకు వెఱచి తల్లిదండ్రులు తమ బిడ్డల విషయములో నెన్ని పాతకములకయిన లోఁబడవలెను.

నారా—బిడ్డలో బిడ్డలోయని కొట్టుకొనువారి కెన్ని దేవతలకు మ్రొక్కుకొన్నను సంతానము గలుగదు. ఎప్పుడును సంతానము గలుగఁజేయవలదని నిత్యమును కోటి వేల్పులకు మ్రొక్కుచుండు బాలరండల కొక్కమాఱు కక్కూర్తి పడఁగనే కడుపునిలుచును. రండాగర్భము నిలిపియుంచుటయు సిగ్గుపాటే: విచ్ఛేదము చేయుట యంతకంటెను సిగ్గులచేటు.

సీతా—అప్పు డత్తవారిమీఁద నాకు దేహముమండి కొన్ని నెలలు పోయినతరువాత దీనిచేత బావగారిమీఁద న్యాయసభలో జీవనాంశమునకు వ్యాజ్యము వేయించినాను. అప్పు డేమిచెప్పెను! తమ్మునిభార్యకు జీవనాంశము లేకుండఁ జేయుటకయి తనకు పిత్రార్జితమయిన సొత్తేమియుఁ జెందలేదనియు తనయొద్దనున్న సొమ్ము స్వార్జితమనియు వాదించెనుగాని న్యాయాధిపతిసంవత్సరమునకు పదియేనురూపాయలు భరణమిచ్చున ట్లాతనిమీఁద తీర్పుచేసినాఁడు. చూచితివా! లోకములో మగఁడుచచ్చి యేడ్చుచున్న యనాథల కొక్కపూట తిండికి సగముసరిపోవు జీవనాంశ మియ్యవలసివచ్చునని వారిమగల భాగమునంతయు వేసికొని తమది స్వార్జితమనియు వారు వ్యభిచారిణులనియు వాదించి జ్ఞాతులెట్టి యక్రమములకు లోఁబడుదురో!

నారా—అవును. మనలో భర్తలు తమ యనంతరము భార్యల సుఖజీవనములకయి యాధారము నేర్పఱిచి పోకుండుట నష్టకరముగానే యున్నది. అయినను స్వల్పజీవనాంశ మేర్పడుట బాల విధవల కామమును తగ్గించుటకొక సాధనముగా నున్నందున, ఒక

వశమున నాకది యుక్తముగానున్నట్టే తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడు చాలీచాలని యొంటిపూట తిండితోనే విధవలలో నెన్ని ఘోరకృత్యములైన జరగుచున్నవి. ఇఁక బాలవిధవలకే రెండుపూటలును కడుపునిండ తిండియున్న వాండ్రను పట్టపగ్గము లుండునా?

సీతా.—వారికిబొత్తిగా తిండిలేకపోయినను జీవించియున్నంతవఱకు స్వభావసిద్ధమయిన కామము వారిని విడువనేరదు. సమస్తమును దెలిసి, యింద్రియనిగ్రహముచేసి, సంసారబంధమును కోసివేసి దేహమును కృశింపఁజేసి, అడవులలో కందమూలఫలాదులు తినుచు తలక్రిందుగా తపస్సుచేయు మహర్షులే యప్పుడప్పుడు కామవికారమునకు లోనయి వివేకము పోగొట్టుకొని స్త్రీలవలలో పడుచుండఁగా విద్యాగంధమే లేకపోవుటచేత యుక్తాయుక్త వివేకముచాలక మూఢురాండ్రయి యుప్పును పులుసును దినుచు మంచివయసులోనుండి పట్టణములలో, గాపురముచేయు ననాథయువతులకు కామబాధకు లోనుగాకుండ తప్పించుకొనుట శక్యమగునా? బలవంతములగు నింద్రియములు మనస్థైర్యముగల విద్వాంసులనే యాకర్షించుచుండఁగా, వానిధాకకోర్చుటకింక నబలలెంతటివారు? అదియెఱిఁగియే పూర్వము వ్యాసమహర్షి "బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి" యను సత్యవచనమును వ్రాసియున్నాఁడు. అందువిషయమయిన కథను నీవు విన్నావా?

నారా—వినలేదు. దయచేసి కొంచెము చెప్పుఁడు.

సీతా—ఆ మహర్షియొక్క శిష్యులలో నెల్ల విద్వదగ్రగణ్యుఁడయిన జైమినిముని పై వచనమును గురునింట లేని సమయమునఁ జూచి గురువుగా రబద్ధమును వ్రాసినారనుకొని "విద్వాంసం నాపకర్షతి" యని దానిని దిద్దెను.

నారా—తరువాత నేమి జరిగినది?

సీతా—గురునింటికి వచ్చి తన శిష్యుఁ డట్లు దిద్దుట తెలిసికొని యాతని మనోదార్ఢ్యమును పరిశీలింపఁ గోరి యొక నాఁటి సాయంకాలమునఁ దానొక స్త్రీ వేషమును వేసికొని సమస్తాభరణములను ధరించుకొని మేలిముసుఁగుతో సంజవేళ నా జైమిని యొద్దకు వచ్చి యాయాశ్రమమునం దనకా రాత్రి పరుండుటకయి తావిమ్మని మందస్వరముతో వేఁడుకొని, అతఁడొక యింటిని జూపఁగా నందుఁ బ్రవేశించి దీపము వెలిగించుకొని కూరుచుండెను.

నారా—అటు పిమ్మట వృత్తాంత మేమి?

సీతా—ఆ రాత్రి గురు వేవేళకు నింటికి రాలేదు. చీఁకటి పోయి కామిజనుల హృదయాహ్లాదకరముగా పిండి యారఁబోసినట్లు వెన్నెల కాయఁజొచ్చెను. వసంతకాలమగుటచే హృదయముల కామాగ్ని రవులుకొనుచు మలయమారుతము చల్లగా వీచుచుండెను. ఆశ్రమమునందలి పుష్పలతలు కమ్మతావులను వెదఁజల్లుచు నా సుందరి కొప్పులోని పూలదండల పరిమళమును తలఁపింపసాగెను. అప్పు డొంటిగా నున్నందున నా ఋషికుమారుని మనసంతయు గదిలో నున్న సుందరీమణి మీఁద నే పోయెను. అతఁడు విద్వాంసుఁడగుటచే హృదయమును పలువిధముల మరలించుకొనుచు వచ్చెనుగాని కడపట కాముఁడే బలవంతుఁడయి యాతని నపస్మారుని జేసి తనకు లోఁబఱచుకొనెను. ఆతఁడు కాముని యాజ్ఞకు లోఁబడి దాసుఁడయి యా సుందరియున్న గదితలుపువద్దఁ జేరి మెల్లగా పిలిచెను. ఆమె పలుకకపోఁగా నంతకంత కధికమగుచున్న యింద్రియముల నిర్బంధమునకు తాళఁజాలక రాగాంధుఁడయి యొక్కసారి తలుపు తీయవలయునని బహువిధముల దీనత్వముతో ప్రార్థించి యడిగెను. అప్పుడును లోపలినుండి ప్రత్యుత్తరము రాలేదు.

నారా—అతఁ డంతటితో నైనఁ దెలివి తెచ్చుకొని యూరకున్నాఁడా? మఱి యేమైన సాహసకార్యమునకుఁ జొచ్చినాఁడా?

సీతా—కాముఁడు తనకు లోఁబడినవానిచేత నేమి చేయింపఁజాలఁడు? కాముని కలవులకు లోనయి యా విద్వాంసుఁడు కాలహరణమున కోర్వజాలక వలపు వెఱ్ఱి తలకెక్కి నిచ్చెన వేసికొనిగోడపయి కెక్కి గదిలోనికి దుమికెను. అప్పు డాతని యవస్థ నేమని చెప్పను! లోపల దీపము వెలుఁతురున వయసు పడుచునకు మాఱుగా నగలు తీసికొని ముసలిముని వేషముతో నున్న తన గురువును జూచి యతం డద్భుతమును భయమును సిగ్గును పెనఁగొన మాటరాక నిశ్చేష్టితుఁడయి కొంతసేవు చిత్రపు ప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. అంత నతఁడు గురువుచేత ప్రబోధితుఁడై యచట నుండజాలక లోపలికివెంటనే వెళ్ళి "విద్వాంసమపికర్షతి కర్షతి కర్షత్యేవ" యని ముమ్మాఱు వ్రాసెను. అడవులయం దినుపగోచులను కట్టుకొని యొంటిగానుండు విద్వాంసుల పాట్లే యిట్లుండఁగా నిఁక బహువిధ మాయోపాయములు పన్ని యింద్రియములకు తోఁడు దుష్టపురుషులుకూడ తమ్మాకర్షింప సుందరమందిరములయందు వాసము చేయు ముద్దరాండ్రకు మనసు నిలుపుకొనుట శక్యమగునా?

నారా—పూర్ణముగా శక్యము కాదుగాని పెద్దవారు చూచియుఁజూడ నట్టూరకుండక బాలవితంతువులను గొంచెము నిర్బంధములోనుంచి కాచుచున్నచో వారు తిన్నఁగా నుండక యేమిచేయఁగలుగుదురు?

సీతా—పాతివ్రత్యము నీతిచేత నిలువవలెనుగాని నిర్బంధముచేత నెంతసేపు నిలుచును? ఏడుమేడలలోపలిమేడలోనుంచి చుట్టును వేయిమందిని కావలియుంచుచున్నను కొన్ని రాజాంతఃపురములలో జారత్వము జరుగుచునే యుండుటను మనము వినుచుండుట లేదా?

అట్టి రాజులే నిర్బంధముచేత వ్యభిచారమును మాన్పఁజాలకుండఁగా మనమా యిఁక మాపఁగలవారము? మనయన్నపూర్ణ చెడుతిరుగుళ్లు చూచి సహింపలేక మనము కొంచెము నిర్బంధపెట్టినతోడనే పూర్వమది యేమి చేసినదో చూడలేదా?

నారా—కామాతురులయినవా రేమిచేసినను జేయుదురు. వారికి సిగ్గుండునా? పాపభీతి యుండునా?

సీతా—పయివా రెవ్వరును లోపలికి వచ్చుటకు వీలులేక పోయినందున నిర్బంధమునకు సహింపలేక యొక నాఁటి రాత్రి చాకల సామిగానిని తీసికొని నగలతో లేచిపోయి యావలివీధిని శూద్రయింటఁ బ్రవేశించినది. కన్నకడుపగుటచేత నెట్టి దుర్మార్గురాలయినను దానిని విడిచిపెట్టియూరకుండ మనసొప్పక యందఱకును దెలిసిన మఱింత యవమానమునకు హేతువగునని యెంచి వెంటనే వర్తమానము తెలిసినందున మఱునాఁటిరాత్రియే దానినిబతిమాలుకొని రహస్యముగ నింటఁదెచ్చిపెట్టుకొని యప్పటినుండియు నదియెట్లు తిరుగుచున్నను చేయునది లేక చూచియు చూడనట్టూరకుండుచున్నాము. గట్టిగా నేమయిన నన్నచో నలుగురిలోను రవ్వయగుటయే కాక మఱునాఁడే యది వీధి కెక్కును. అది మొదలుకొని యది గర్భస్రావములను శిశుహత్యలను ప్రతిసంవత్సరము నెన్నిటినో చేయుచున్నది. మనలో వితంతువివాహములు లేకపోవుటవలనఁగదా యీయనర్థములెల్లను మూఁడుచున్నవని యెన్ని పాపములకయిన నొడిగట్టి సహించుచున్నాము. దాని నేమయిన నన్నచో మనగర్భవాసమునఁ బుట్టినదానిని మనమే నలుగురిలోను రవ్వచేసి యల్లరిపడుదుమనియు, అది యిల్లు విడిచి వీధికెక్కినను తెగించి నూతిలోనో గోతిలోనో పడినను మనమే యప్రతిష్ఠ పాలగుదుమనియు, ఏమియుననక లోలోపలనె కృశించి కుములుచు దుఃఖమును మ్రింగు

కొనుచు పయికండతితో పాటు తిరుగుచున్నాము. ఎక్కడకు వెళ్ళినను, ఎవ్వరేమి యెత్తిపొడుపుమాట యందురో యను భయమే కాని తిన్నగా తలయెత్తుకొని పదిమందిలోను సంతోషముగా తిరుగుటకు నోచుకోలేదుగదా! ఎవ్వరే వితంతువుల వ్యభిచారాది దుశ్చేష్టలప్రచారము తెచ్చినను మనవిషయమే యని మనసులోనలుకు పుట్టుచుండును.

నారా—మన కన్నవస్త్రములకు లోపము లేకపోయినను దైవము మనలను సుఖపడనియ్యఁదలఁచుకోలేదు. ఏజన్మముననో మీదంపతులకు గర్భశత్రువులయిన యీముండలు మీకు పుత్రికలుగా పుట్టి మిమ్ము దుఃఖపెట్టి యీప్రకారముగా తమ పగసాధించుకొనుచున్నారు.

సీతా—అమ్మవారి జాడ్యములలో సామిగాని బాధ వదిలిపోయినది గదా యని కొంచెము తల తడవి చూచుకోఁగానే యిప్పుడు వంట బ్రాహ్మణుఁడు కామిగాని బాధ యంతకంటె నెక్కువయినది. ఇల్లంతయు వానికి దోచిపెట్టుచున్నది. మనయింటఁ దెచ్చిన వానిలో నుప్పులోనుప్పును పప్పులో పప్పును సగము వాని యింటనే యుండును. ఇంటిదొంగ నెవ్వరు మాన్పఁగలరు? మొన్న మనయింట పోయిన మిరియాలపేరు విషయమయి కూడ నాకు దీని మీఁదనే యనుమానమున్నది. అది గట్టిగా దీనిపనియే కాని మఱియొకరిపనిగాదు. గృహచ్ఛిద్రము బయలఁ పెట్టరాదు గనుక, ఏమి జరిగినను నోరుమూసికొని యూరకుండవలెను. నోరు తెఱచి యేమయిన నన్న నెప్పుడు వీధికెక్కునోయనియే భయమగుచున్నది.

నారా—ఇంటనుండి వ్యభిచరించుచు కలకాలము తల్లిదండ్రులను వ్యథపెట్టువారికంటె నిల్లువిడిచి లేచి పోవువాండ్రే యుత్తమురాండ్రని చెప్పవలసియున్నది. ఇల్లు విడిచి వీధికెక్కినవారు తా మొక్కరు మాత్రమే సంకరురాండ్రయి చెడిపోవుచున్నారు. ఇల్లు

వదలక మాలకూడంతయు నింటనే కలుపువారు తాము మాత్రమే కాక కులమువారి నందఱిని సంకరులను జేసి కుటుంబమున కంతకు నవమానము తెచ్చుచున్నారు. కాఁబట్టి యిట్టి కపకీర్తి తెచ్చు ముండలను లేవఁగొట్టుటయే మంచిది.

సీతా—అది నిజమే కాని కడుపున పుట్టిన బిడ్డలు చెడి లేచి పోవుచుండఁగా చూచి యూరకుండుట కెట్టి రాతిగుండెవానికిని బుద్ధి పుట్టును. మావంటివాండ్రు జీవించుట కిది కాలము కాదు. వయసులో నున్నపూర్ణకంటె నలుదేండ్లు చిన్నదయినను మన జానకి కింత పాపము లేదు. అది బహు బుద్ధిమంతురాలు! దానికి నలుగురు నేమనుకొందరో యని భయమున్నది; ఇది నీకు తగదని చెప్పిన విననేర్చినది.

నారా—ఇఁక జానకిబుద్ధి యడుగ నక్కఱలేదు. దానిసంగతి మీకు బొత్తిగా తెలియదు. అది వెనుక బుద్ధిమంతురాలుగానే యుండెను గాని దానిసంగతి యిప్పుడు బొత్తిగా చెడిపోయినది. దాని తేనెమాటలును స్నానములును జపములును జూచి మీరు భ్రమపడుచున్నారు. అది మేకవన్నెపులి; లోలోపలనె గొంతుకలు కోయును. మొన్నటివఱకును నేనును మీవలెనే మోసపోయినాను. ఇప్పుడు దానిపేరు చెప్పిన నాయొడలు ముడుచుకొని పోవుచున్నది.

సీతా—అది మనయింట చిన్న మెత్తు వస్తువొకరికిచ్చినదని నే నెవరినోటను వినలేదు. అది తనయత్తవారి యింటికడనుండి తెచ్చుకొన్న సొమ్మునే నోముల క్రిందను వ్రతముల క్రిందను దానధర్మముల క్రిందను వ్యయపెట్టుకొనుచున్నది కాని మనసొమ్ము పూచికపుడకయైనను పుచ్చుకొని యెఱుఁగదు. ఇంకను దాని సొమ్మే మఱి చంద్రకును చెల్లెండ్రికును పెట్టుచున్నది. నెలకును పదిహేను దినములకును సందయినప్పు డెప్పుడో మనజానకి కామయును పట్టలేక మహారహస్యముగా మనలోపల పురాణము చెప్పు గోపాలశాస్త్రులతో

నేమో యేడ్చుచుండునని వెనుక నాతో మీతల్లి యప్పు డప్పుడు చెప్పుచువచ్చినది. అదియు నెవ్వరికిని తెలియును. నీవు మొన్న గోపాలశాస్త్రిని కొట్టినప్పటినుండియు నతఁడు మనయింటికి వచ్చుట మానుకొన్నాఁడు. ఇఁక లక్షవరహాలిచ్చినను తాను మనయిల్లు త్రొక్కిచూడనని నీమేనమామయొద్ద నొట్టు కూడ పెట్టుకొన్నాఁడట. దానిని మనమొక్కసారి చాటునకు పిలిచి చీవాట్లువేసిన పక్షమున, తన మునుపటి గుణమును మానుకొనునని నాకు గట్టినమ్మకమున్నది.

నారా—దాని మొగము మండిరిలెండి. పుట్టైను పుట్టినబుద్ధి పుడకలతోఁ గాని పోదు. అది పిడికెడు బూడిద యగువఱకును దాని గుణ మాలాగున నుండునదియే కాని నడుమ మానునది కాదు. పెద్దదానివలె దానియేడుపేమో యది యేడిచి యూరకున్న—

సీతా—ఏమో చెప్పబోయి సగముచెప్పి యూరకున్నా వేమి? ఆమాట కడతేఱఁజెప్పు దానియేడుపది యేడిచి యూరకుండక యెవరి నేమి చేసినది?

నారా—గాడిదకొడుకును మొన్న గోపాలశాస్త్రిగాఁ డిని కొట్టిన దెందుకనుకొన్నారు?

సీతా—ఎందుకేమి? మనజానకి యతనితో మాటాడుచుండఁగా నీకంటఁ బడ్డదేమో యనుకొన్నాను.

నారా—అందుకుఁ గాదు.

సీతా—మఱి యెందుకు?

నారా—యెందుకయిన నేమి? నేనిప్పుడు మీతో చెప్పను. జానకిముండ పేరును శాస్త్రిగాడిపేరును తలఁచుకొన్న నాకిప్పుడు శరీరమంతయు రవులుచున్నది. కోపమాపుకోలేక వారికి నేనేమిహాని తలఁతునో మీరాసంగతి నన్ను గ్రుచ్చి యడుగకండి.

సీతా—నాయనా! శాంతించు. వారిమీఁద నీ కెందుకో విశేషాగ్రహము కలిగినట్లున్నది. వారేమయిన నకార్యకరణము చేయుచుండఁగా నీవు ప్రత్యక్షమునఁ జూచితివా యేమి? కొంచెము నిమ్మళించి కారణమేమో నాతోఁ జెప్పు.

నారా—మానవంతుఁడు తనవారు మఱియే నేరము చేసినను సహించునుగాని ఱంకుతనము చేసినప్పుడుమాత్రము సహించియూరకుండలేఁడు. నిజమయిన పౌరుషము గలవాఁడు జారత్వము జరుగుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు తత్క్షణమే యిద్దఱినిగూడ కత్తెడయిన పొడిచివేసి యక్కడనే గొయ్యిత్రవ్వి పాతిపెట్టునుగాని మానభంగమునకోర్చి వారి నవతల కడుగుపెట్టనియ్యఁడు. (అని కోపముచేత వణఁకుచున్నాఁడు.)

సీతా—నాయనా! చిన్నవాఁడవు నీవేమియు నెఱుఁగవు. పెద్దవాఁడను నామాటవిను తొందరపడఁబోకు. దుడుకుతనముచేసి వాండ్రవిషయమున నీవేమయిన పాపకార్యమున కొడిగట్టెదవు సుమా? ఇప్పుడుకాలము బొత్తిగా మంచిదికాదు. తనహానియు లోకనిందఁగూడ వచ్చును. కోపము పాపమునకు కారణమగును. కార్యము మించినతరువాత విచారపడి చేసెడిపనిలేదు. నిష్కారణముగా మన మందఱము నప్రతిష్ఠపాలును నవమానము పాలునుకూడ కావలసివచ్చును. మా ముసలిప్రాణములను జూచియైన శాంతము వహించు. మునుపటికంటె నీవిప్పుడు క్రొత్తగా విశేషమేమి చూచినావో నాతో దాఁచక చెప్పితివా. నేనుదానికి తగిన ప్రతిక్రియ చేసెదను. (అని కన్నీరు నించుచున్నాఁడు.)

నారా—(లోపలినుండివచ్చి దుఃఖము నాపుకొనుచు) మీ రేమియు ప్రతిక్రియ చేయనక్కఱలేదు. నేనొక క్రూరకృత్యమేమియుఁ జేయఁదలఁచుకోలేదు. ఇదివర కొకవేళఁ జేయఁదలఁచుకొన్నను

మీదంపతుల నిద్దఱినిజూచి యిప్పు డాప్రయత్నమును మానుకొన్నాను. మీమనస్సును ఖేదపెట్టుకొనకుఁడు. నామూలమున మీకెంతమాత్రమును మనోవ్యధ కలుగనియ్యను. మీ కోడలిని మాత్రము వెంటనే పుట్టినింటికి పంపివేయుండి.

సీతా—(తనలో) వీనికేమో భార్యమీఁద సందేహముతోఁచినది. మరియొకరి విషయమయినచో వీనికింత కోపమురాదు. (బిగ్గరగా) గోపాలశాస్త్రి నీభార్యతో నేమయిన మాటాడినాఁడని నీకనుమానము కలిగినదా? కిట్టనివారెవరైన నీతో నటువంటి చెడుమాట చెప్పినారా?

నారా—జరిగినదేమో జరిగినది. దీనికంతకును మన జానకి ముండయే కారకురాలు. అది పోయినఁగాని మనయింటిపీడ వదలదు. దాని నేలాగునైన విఱుగడ చేసికోవలెను. నాకు గోపాలశాస్త్రి గాడిమీఁద నెలదినముల క్రిందటనే యొకసారి కొంచెము సందేహము కలిగినది. ఆగాడిదకొడుకును నీకోడలును మొన్న గదిదొడ్డిలో నొంటిగా మాటాడుచుండఁగా నేను ప్రత్యక్షముగా కన్నులార చూచినాను. తమ్ముఁడడ్డమురాకుండినయెడల మొన్ననే వారిద్దఱిప్రాణములను పుచ్చుకొనియుందును. వాఁడు బ్రాహ్మణవేషముతో నున్న చండాలుఁడు గాని పండితుఁడు కాఁడు.

సీతా—ఇంట చనువుగాతిరుగుచున్నాఁడు కనుక, అది నీకు కోపమువచ్చునని యెఱుఁగక యతనితో నేమోమాటాడియుండును. అంతమాత్రముచేత దానియందొక దోషారోపణముచేయుట ధర్మము కాదు. లోకములో నీ వొక్కఁడవే కాదు, పడుచుభార్యలను గలవారందఱును భార్య పరపురుషునితో మాటాడినంత మాత్రమున నీవలెనే యనుమానపడుచుందురు. వారికి హృదయములోఁగల యపనమ్మికయే పలువిధములయిన యనుమానములను పుట్టించి వారిని

బాధించుచుండును. మనసులో లేనిపోనిసందేహము పెట్టుకొని యల్లరి పడఁబోకు. నేరము స్పష్టముగాఁ గనఁబడువఱకును నీవు దాని నేమియుఁ జేయనని యిప్పుడు నాచేతిలో చేయి వేయుము.

నారా—పూర్వకాలపు మనుష్యులు గనుక మీ రెప్పుడును పిన్నవాండ్రేమి కానిపని చేసినను దానికి మంచియుద్దేశము కల్పన చేయుటకే చూచుచుందురు. ఈకాలపువాండ్ర మాయలును కృత్రిమాలోచనలును మీకు తెలియవు. మీతో నాకు వాదమెందుకు? ఇఁక నాకాభార్య యక్కరలేదు. తత్క్షణము పుట్టినింటికి పంపి వేయండి.

సీతా—అలాగుననే పంపివేసెదను. నీవు వట్టివెఱ్ఱివాఁడవు. నీకిప్పుడున్న కోపముమీఁద యుక్తాయుక్తము లాలోచించుకో లేకున్నావు. కొంచెము శాంతివహించి పెద్దవాఁడను నేనన్నమాట కొట్టివేయక నెమ్మదిగా నీలోనీవు విచారించుకో. నీవిప్పుడు చెప్పినది మాత్రమే కోపకారణ మయినయెడల, నీభార్యయెడల విశేష దోష మేమియు నాబుద్ధికిఁ గనఁబడదు. ఇందులో జానకి తప్పిద మేమున్నది?

నారా—అది యేమోకాని యీ మూఁడుదినములనుండియు జానకియన్న పేరే నాచెవికి శూలమువలె సోఁకి నామనస్సును వ్యాకులపెట్టి బాధించుచున్నది. దాని దురాలోచనయే లేకపోయినయెడల శాస్త్రిగారితో నిర్భయముగా రహస్యము మాటాడుటకు నీకోడలికి గుండెలుండునా? వారాడుకొన్న మాటలేవో నాకు వినఁబడినవి కావు. జానకి నేమిచేసినను పాపములేదు. దానికి తగిన శిక్ష చేయవలెను.

సీతా—(తనలో) మాటాడిన కొలఁదిని వీనికి జానకిమీఁది కోప మంతకంతకు హెచ్చుచున్నది. వీఁ డేమి దుర్ణయమునకు సాహసించునో యని నామనస్సు పరితపించుచున్నది. (గద్గదస్వర

ముతో బిగ్గఱగా) నీ యిప్పటి యాథార్థ్యము చూడఁగా జానకి కేదో యపాయము చేయుదువని నాకు భయమగుచున్నది. నీవు దాని కేమయిన హాని తలఁచుకొన్న యెడల ముందుగా నన్ను ధన్యునిఁ జేసి యా పాపపువార్త నాచెవి సోఁకకుండ పిమ్మట నీమనసువచ్చి నట్లు చేయుము. దానిని చిన్నప్పటినుండియు ప్రాణముకంటె నెక్కువగా—(అని యేమో చెప్పఁబోయి మాటరాక కన్నుల నీరు గ్రుక్కుకొనుచు తలవంచుకొని యూరకున్నాఁడు.)

నారా—(కన్నుల నీరుపెట్టుకొని) నానిమిత్తమున మీరు మనసులో ఖేదము నొందఁబోకుఁడు. కోపోద్రేకముచేత దేహము తెలియక యేమో నోరికి వచ్చినట్లెల్లను ప్రేలినాను. అది నాకు మాత్రము తోడఁబుట్టినది కాదా? నాకు మాత్రము దానిమీఁద ప్రేమలేదా? దాని విషయమై ద్రోహము తలఁచుటకు నేనంత క్రూరకర్ముఁడనా? మీపాదములతోడు దానికి నేనేమియు హాని చేయను. మీరు నిర్విచారముగా నుండుఁడు.

సీతా—నిజముగా దానియెడ తప్పిదమున్నదనియే నీకు తోఁచిన యెడల, నీకోపశాంతికయి నీవు దానికే శిక్షచేయుమన్నను జేసెదను. నీవు దానికి కీడు దలఁపఁబోకు.

నారా—అట్లయినచో రేపు మంచి దినము చూచి దాని శిరోజములు తీసివేయించండి. అవి వదలెనా దాని దుర్గుణములును వదలును; అంతటితో నాకోపమును చల్లారును.—ఎవరో వచ్చుచున్నారు నేను లేచి వెళ్ళెదను.

[అంత పార్వతి ప్రవేశించుచున్నది]

పార్వ—నాన్నా! భోజనానికి ప్రొద్దెక్కింది. చిన్నన్నయ్య కనిపెట్టుకొని వున్నాఁడు వేగిరం లెండి.—పెద్దన్నయ్యా! నీవుకూడా లేచి మడిగట్టుకో.

నారా—నాకిప్పు డాఁకలిగాలేదు. మీరందఱును భోజనములు కానిండి. నాకు వీధిలో పనియున్నది. నేను వెనుకవచ్చి భోజనముచేసెదను. (అని లేచి వీధిలోనికి వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సీతా—ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు. (అని లేచి పడకగదివంక నడుచుచున్నాఁడు.)

పార్వ—స్నానానికి రాకుండా మళ్ళీ గదిలోనికి వెళ్ళుతూవున్నారేమి? వేగిరరండి. (అని వెళ్ళుచున్నది)

---

౨. రంగము—ఆగృహములోనే పడకగది

[సీతారామయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా—భోజనమునకు లేవవలసినదని లోపలనుండి రెండుమూడు వర్తమానములు వచ్చినను నాకు లేవతోచకున్నది. నాకిందాఁకటి యాఁకలియంతయు నేమయిపోయినదో కాని యిప్పుడు భోజనముమీఁద బుద్ధియేపుట్టకున్నది. ఆమాటలువిన్నప్పటినుండియు నాకు గుండెలలో రాయిపడి యేమి యాలోచింతమన్నను తోచకున్నది; ఇంతకుమునుపు శ్యామలాంబవచ్చి నాతో నేమిచెప్పినదో నేనేమి బదులుచెప్పి దానిని పంపివేసినానో నేనెఱుఁగకున్నాను; నిప్పులలో పొరలించినట్లు నామనస్సు పరితపించుచున్నది; మెత్తని పఱుపుమీఁద పరున్నను నాదేహమిప్పుడు ముండ్లమీఁద పడుకొన్నట్టున్నది, గోవిందరావువలె నారాయణమూర్తి శాంతాత్ముఁడు కాఁడు. నాతోమాటాడినంతసేపును వానిచిహ్నములుచూడఁగా నెవరిప్రాణముల కెగ్గుతలంచునోయని నాగుండెలు కొట్టుకొనుచునే యున్నవి. ఆలోచింపఁగా మొదట వాఁడు నాచేతిలోఁబెట్టిన పొట్లము పాషాణమేమో యని యిప్పుడు నాకు సందేహము గలుగుచున్నది.

అప్పుడు వాడు దానిపేరు చప్పవచెప్పక తడవుకొనుటయు నాచేతి లోని పొట్లమును తత్తరపడి పుచ్చుకొనుటయు వాఁడు తరువాత నాతో సంభాషించిన సంగతులును విచారింపఁగా నదియేదోవిష మయి యుండుట నిశ్చయము. అప్పుడే నాకీసందేహము గలిగిన నాచేతిలోఁ బెట్టిన పొట్లమును మరల నియ్యకయే పోయియుందును; వానిమాటలవలన వానికి జానకిమీఁదనే గొంతుకవఱకు కోపము న్నట్టు కనబడినది. నాదీనత్వము దుఃఖమును జూచి పరుశప్పుడు దాని కేహానియుఁ జేయనన్నాఁడుకాని వాని మాటయందు నాకు బొత్తిగా విశ్వాసము కలుగకున్నది. దేవుఁడు మన కుటుంబమున కేమివిపత్తు తెచ్చిపెట్టనున్నాఁడో!

[ఇంతలో సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది]

సుభ—ఏమి? నేనెన్నిసార్లు వర్తమానం పంపినా మీరు భోజనానికి లేవకుండావున్నారు? స్నానంకోసంపెట్టిన వేణ్ణీళ్ళన్నీ చల్లారిపోతూ వున్నవి. విశాలాక్షి అన్నంకోసం యేడుస్తూవున్నది. దానికీవేళ పొద్దున్న చద్దన్నం లేకపోయింది. మీరువచ్చి దేవతా నివేదన చేస్తేనేకాని దాని కన్నం పెట్టవల్లకాదు. వేగిరంలెండి.

సీతా—(తనలో) ఇంతకుకు దాని గ్రహచార మెట్లున్నదో! కాఁదలఁచియున్నదేమో కాకమానదు.

సుభ—(మఱింత దగ్గఱకు వెళ్ళి) నేను చెప్పిందేమిన్నీ విని పించుకోకుండా మీలోమీరే యేమిటో మాట్లాడుకుంటూవున్నారు. మీరిప్పుడేమో పరధ్యానంగా వున్నారు. సంగతి యేమయినావుంటే భోజనం చేసినతరువాత ఆలోచించుకోవచ్చును. ముందుగా భోజ నానికి లేచిరండి.

సీతా—(నిట్టూర్పు విడిచి) ఇప్పుడు నాబ్రతుకు భోజనము నకు లేచినట్లే యున్నది.

సుభ—(తొట్రుపాటుతో) యేమి? అలాగంటారు?

సీతా—ఏమియు లేదు. భోజన మక్కఱలేక యే యిప్పుడు నా కడుపునిండుగా నున్నది.

సుభ—మనవాఁడు గోపాలశాస్త్రుల్లను కొట్టిన దెబ్బలచేత అతఁడు వాయువుచేసి చావలేదుగదా? అందుకోసం యేమయినా మనకు దివాణంవారివల్ల మాటవచ్చేటట్టు వున్నదా యేమి?

సీతా—అటువంటి దేమియు వినినట్టు పొసఁగలేదు. మన యింటిసంగతి తలఁచుకొన్న నే నాకు మనుగడమీఁద రోతపుట్టు చున్నది.

సుభ—అన్నపూర్ణనుగురించి కొత్తసంగతి యేమయినా విన్నారా యేమి? దాని చర్య చూస్తే మొదటినుంచీ నా కనుమానంగానే వున్నది. దాని మూలాన్నే మన కుటుంబాని కెప్పుడో ముప్పువూడుతుంది.

సీతా—మన మెప్పుడు ననుకొననిది యిప్పుడు మఱియొకటి వచ్చినది. మఱియొకదాని వలన కీడు మూఁడ సిద్ధముగా నున్నది. జానకి—జానకి—(అని చెప్పలేక కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

సుభ—(తొందరపడి) జానకేమిటి? అదివరకెవరిజోలికిపోయేది కాదే. దానికేమి ఆపద రాఁబోవుచున్నది? దాని దగ్గిరడబ్బంతా దోచుకొని మిగిలిమిక్కిలి గోపాలశాస్త్రుల్లరచ్చకీడ్చి దానికేమయినా ద్రోహంతలఁచుకొన్నాఁడా యేమిటి? సాక్ష్యం నిమిత్తం సభల కెక్క వలసిన దుర్యోగం తటస్థించలేదుగదా?

సీతా—అటువంటి దేదియుఁ గాదు. వాని యిల్లు వల్లకాదు గాను గోపాలశాస్త్రి మూలముననే మన కొంప కూలిపోవలసిన యోగము సంభవించినది. నీ పెద్దకోడలేమో మొన్న గోపాలశాస్త్రితో మాటాడుచుండఁగా నీ పెద్దకొడుకు చూచినాఁడట. అప్పటినుండియు వానికి భార్యమీఁద ననుమానము తగిలి దానిని

పుట్టినింటికిఁ బంపివేయు మనుచున్నాఁడు. జానకి యాలోచనమీద నే యాపని జరిగియుండునని వానికి సందేహము తోఁచి జానకిని పొడిచి వేయవలెనని యున్నది.

సుభ—అందుచేతనే కాఁబోలు మొన్న మీ రింట్లో లేనప్పుడు గోపాలశాస్త్రుల్లను కర్ర పుచ్చుకొని చావదెబ్బలు కొట్టినాడు. అప్పుడు మన గోవిందరావు వుండి అడ్డం వెళ్ళినమూలంగా గాని లేకపోతే అప్పటి కోపంమీద అతణ్ని చంపివేసిపోను. నారాయణమూర్తికి కోపం వచ్చినప్పుడు వళ్ళు తెలియదు. ఆ రాత్రి గదిలోనికి వెళ్ళింతరువాత పెళ్ళాన్నికూడా బెత్తంతో కొట్టినాడు. తెల్లవారి లేచివచ్చినతర్వాత చూస్తే దానికి వీపుమీఁదనూ చేతులమీఁదనూ అడ్డంగా దద్దుర్లు తేలినవి.

సీతా—అప్పటి నారాయణమూర్తి మాటలవలన భార్యకు ప్రాణహాని చేయునని తోఁచదుగాని పుట్టినింటికిఁ బంపివేయుమని మరలమరల నడుగుట చూడఁగా నొకవేళ వాఁడు దాని నొల్లడేమో యని సందేహము గలుగుచున్నది. వానికోప మంతయు నిప్పుడు జానకిమీద నున్నది. దాని కేమయిన హాని చేయునేమోయని నా హృదయము తల్లడిల్లుచున్నది.

సుభ—ఒకవేళ కోపంమీఁద వాఁడు వూరికే అట్లా అన్నాడేమో కాని వాడికి జానకిమీఁద మిక్కిలిప్రేమ.

సీతా—ఆ ప్రేమయంతయు నిప్పుడు నడచినది. వట్టిమాటలు మాత్రమే కాదు వానియొద్ద విషముకూడఁ జూచినాను. నిజముగా దాని కేదోహాని—(అని చెప్పలేక కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

సుభ—అయ్యో! నా కడుపున పుట్టినతొమ్మండుగురిలోనూ యిప్పుడు యిద్దరు మగవాళ్ళున్నూ అయిదుగురాడవాళ్లున్నూ వున్నారు. అన్నపూర్ణ తరువాతవాడు చెట్టంత కొడుకు మన సాంబ

శివుడు పోయి నాలుగేళ్ళు నిండా కాలేదు. వాడిప్పుడు బ్రతికివుంటే మొన్నటి సప్తమికి యిరవయిరెండేళ్ళు వెళ్ళును. జానకి వాడికంటె రెండేళ్ళు చిన్నది.

సీతా—పోయినవాండ్రను తలఁచుకొని యిప్పుడు దుఃఖించిన నేమి కార్యమున్నది? వారిని మఱచిపో.

సుభ—నిత్యమూ వాణ్ని జ్ఞాపకం చేస్తూ సుందరమ్మ యింట్లో వుండఁగా వాణ్ని యేలా మఱచిపోను? వాడికంటె అయిదేళ్లు చిన్నదిగదా అని మేనరికం చేసుకొన్నందుకు దాని కయిదోతనం చేసేయోగం లేక సుందరమ్మ మూల పట్టినది. ఆపుకుందామన్నా ఆగకుండా దాన్ని తలుచుకున్నప్పుడల్లా నాకు లోపలినుంచి దుఃఖం పొర్లిపొర్లి వస్తూవుంటుంది. ఆ దుఃఖంతోటే కృశిస్తూవుండగా నిరుడు కాపురంచేస్తూవున్న నా అంతకూఁతురు మహాలక్ష్మి నన్ను భంగపెట్టి పోయింది. దానితో వెనకటి దుఃఖం మరచిపోయి పదిహేనేళ్ళ యీ కూతురిని మింగుకొన్నందుకు బెంగపెట్టుకొని రాత్రీ పగలూ కంటికీ నేలకూ యేకధారగా యేడుస్తూవుండగా తరువాత నెల్లాళ్ళకే శ్యామలాంబ మొగుడు పోయినాడని పిడుగువంటి వర్తమానం వచ్చింది.

సీతా—మరచిపోవుచున్న దుఃఖములనన్నిటిని జ్ఞాపకముచేసి నాకు మఱింత విచారమును కలిగించుచున్నావు.

సుభ—ఈ దుఃఖాలు యెల్లకాలమూ మనని యీలాగు బాధపెడుతూ వుండేవేగాని మఱచిపోదామన్నా మరుపుకు వచ్చేవి కావు. పదమూడేళ్ళది యిక శ్యామలాంబ బ్రతుకెట్లా తెల్లవారుతుంది? అది నేడో రేపో సమర్తాడడానికి సిద్ధంగావున్నది. దాని బతుకెవరు చూచి సంతోషించను? దాన్ని చూచినప్పుడల్లా మనస్సు కలుక్కుమని యేడవకుండా వూరుకుందామన్నా వాటంతటఅవే కళ్ళమ్మట

నీళ్లు వస్తూ వుంటవి. చదువుకున్నది గనుక అదే నాకు ధైర్యంచెప్పి దైవగతి యిట్లా వుండగా యేడిచిన ప్రయోజనం యేమనివోదారుస్తూ వుంటుంది. నారాయణమూర్తి పెద్దపెళ్ళాము యేమహూర్తాన్న దారితీసిందోకాని తరువాత వరుసగా మనయింట్లో అయిదారు ప్రాణాలు లేచినవి. పోగా మిగిలిన అయిదుగురు కూతుళ్ళలోనూ యిప్పుడు ముగ్గురుమూలపట్టినారు. అలాగయినా వాళ్ళను చూచు కుంటూ వుండడానికి ఋణం లేకుండా యిప్పుడు నారాయణమూర్తి కిటువంటి దుర్బుద్ధికూడాపుట్టవలెనా?(అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది)

సీతా—(దుఃఖము మ్రింగుకొనుచు) ఇంకను మగఁడు బాగున్న వారిద్దఱున్నారు గదా? ఆ యిద్దఱినిజూచి సంతోషించు. తక్కిన ముండమోసినవారినిజూచి దుఃఖించుచున్న మనము బాధపడి వారికి బాధకలుగఁజేయుటయే కాని యందువలన మఱియేమియుఫలము లేదు

సుభ—ఆయిద్దరయినా పసుపూ కుంకం తిన్నగా వుండి పది కాలాలపాటు బ్రతికి బట్టకట్టవలెనుగదా? ఎదిగి పెద్దవాళ్ళయిసమస్త సుఖాలూ అనుభవిస్తూ కని పెంచుతూ వుండవలసినకాలంలో వాళ్ళ బ్రతుకట్లా అయినది. యాభైయేళ్లు దాటి రాత్రి మనం గదిలో పడుకుని సుఖం అనుభవిస్తూంటే మొన్నమొన్న మన కడుపునపుట్టిన వాళ్ళు వొంటిగా యిషతలకూలి నిద్రపట్టక యేడుస్తుండవలసిన గతి పట్టింది. అప్పుడు మనసులో యెంత దుఃఖంవుండునో! వాళ్ళ దుర్భాగ్యమే అలాకాగా ఇఁక పసికూన లెప్పుడో యెదిగి కాపురం చేస్తూ సుఖపడుదురనా మనంసంతోషం పడవలసినది? మనపార్వతికి వెయ్యేళ్ళకూ పదోయేడు వచ్చినది; విశాలాక్షికింకా ఆరో యేడు వెళ్ళనేలేదు. వీళ్ళయినా నాలుగు కాలాలపాటు మగనితో కాపురం చేసి వాళ్ళకడుపున నాలుగుకాయలు కాయగా నేనుచూస్తానో లేదో?

సీతా—విచారించఁబోకు. చిన్నవాండ్రే యయిదవతనముచేసి సంతానవంతు రాండ్రగుదురు.

సుభ—అలాకాదు. లోకములో దేవుడు వెధవముండల కెక్కడలేని ఆయువూ పోస్తాడు; మొగుడు పురుగులులాగు పచ్చగా వున్నవాళ్ళను యిట్టే యెత్తుకుపోతాడు. మొగుళ్ళ ఆయుష్షూ వాళ్ళ ఆయుష్షూకూడా వాళ్ళకేపోసి వెధవవాళ్ళకెప్పుడూ భగవంతుఁడు చావుపెట్టడు. అన్నపూర్ణపోయి మన మహాలక్ష్మి బ్రతికివుంటే యెంత బాగావుండును!

సీతా—దాని చెడుతిరుగుళ్ళుచూచి విసుగుపుట్టి నీవుపయికా లాగున ననుచున్నావే కాని లోపల నీకు విధవకూఁతురు మాత్రము చావవలెనని యుండునా! ఒక్కదినము వెనుక అన్నపూర్ణ లేచిపోయి యుపతలనుండఁగా మఱునాఁడు దానిని మరల నింటికి తీసికొనివచ్చిన దాక నీళ్ళును నన్నమును తినక పరితపించినావు.

సుభ—ఏమిచెయ్యను? మోహాంకోసివేసి వూరుకుందామన్నా కానీ కన్నకడుపు వూరుకోనియ్యక అలా యేడిపిస్తూవుంటుంది. ఈ సంసారంలో వున్నంత మట్టుకు మోహపాశాలు తెంపుకోలేము. నారాయణమూర్తిని మీరు కూకలు వేసి వాడికిపుట్టినదుర్వృత్తినుంచి వాణ్ణియేలాగయినా మళ్ళించలేకపోయినారా? వాడిదగ్గిర మీకు విషం కనఁబడ్డప్పుడు మీరు తప్పకుండా లాక్కోవలసిందే.

సీతా—వానిదగ్గిరది విషమని వాడావలకు పోయిన తరువాత నాకు స్ఫురణకువచ్చినది. నేను బహువిధముల మందలించి సాహస కార్యమునకు దిగవలదని బుద్ధిచెప్పినాను. వానిహృదయములో కనికరముతోఁచునట్టుగా జానకిస్థితిని దలఁచి కన్నుల నీరుపెట్టుకొన్నాను. నావ్యాకులత్వమును జూచి వాఁడప్పటికేమియుఁ జేయనని నాచేతిలో చేయివేసినాఁడు. కాని వానిధోరణిచూడఁగా వాఁడంతటితో తన

దుర్వృత్తినుండి మళ్ళుకొనునని నాకు నమ్మకముతోఁచలేదు. పయి కేమన్నను మనసులో వానికి కోపము రాజుచునేయున్నది.

సుభ—వాడి కోపం చల్లార్చ డానికి యేమిసాధనం ఆలోచించినారు?

సీతా—జానకికి శిరోజములు తీయించి వేసి దానిని కురూపిని జేసిన పక్షమున తనకోపము శాంతించునని నాతో వాఁడే మొట్ట మొదట చెప్పినాఁడు. దానికేమియు నపాయమురాకుండ కాపాడ వలెనన్నచో మనమాపనిని సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే చేయించ వలెను.

సుభ—మన పెద్దదానికి యిరవైఅయిదేళ్ళు వున్నవి. అది నారాయణమూర్తికంటె నాలుగేళ్ళన్నర చిన్నది. అన్నపూర్ణకు తలవెంట్రుకలు వుండగా చిన్నదానికి జానకికి ముందర్తిగా తలవెంట్రుకలు తీయించివెయ్యడం బాగావుండదు. ఒకవేళ అన్నపూర్ణతో నేనుచెప్పినా తల గొరిగించుకోడాని కది వొప్పుకోదు. యేమిచేతును!

సీతా—అన్నపూర్ణతో మన మెవరముచెప్పినను కార్యము లేదు. మెల్లఁగా నీవు జానకితోనే యీ సంగతిచెప్పి దానినొడఁబఱుపుము. ఈలోపుగా నన్నగారేమి పెట్టినను తినకుండ భద్రముగా నుండుమని దానితో నిప్పుడే తప్పక చెప్పు.

సుభ—(లోపలనుండి దుఃఖమురాగా కన్నులు తుడుచుకొనుచు) మన పెద్దప్రాణాలు రెండూ తిన్నగావుండగానే మనగర్భవాసాన్న పుట్టినబిడ్డలను తలగొరిగించి ముసుగువేసి మూలకూర్చోపెట్టడానికి చూస్తూవున్నాము. కులానికి వెఱచి మనము యీలాంటి పని చెయ్యడానికి లోబడుతూవున్నాము. ఛీ! దిక్కుమాలిన కులము! వాళ్ళుబ్రాహ్మణకులంలో పుట్టక తురకవాళ్ళ యింట్లోనో

దూదేకులవాళ్ళ యింట్లోనో పుట్టినా మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకొని సుఖంగా వుండివుందురు. మనలో మగవాడికి పెళ్లాంపోతే అరవైయేళ్ళవాడయినా శవం యింటికాడనుంచి కదలకమునుపే మళ్ళీ మూడేళ్ళదాన్ని చేసుకోవడానికి బేరాలు మొదలుపెడుతాడు; మూడేళ్ళదానికి మొగుడుపోయినా సమస్తసుఖాలూ వదలిపెట్టి యావజ్జీవం చచ్చినవాడిజీవానికి వుసూరుమని యేడుస్తూ కడగళ్ళుపడుతూ వుండవలసినదే. యీక్రూరాచారం మనలో యేకాలమందు దయాదాక్షిణ్యాలులేని యేకటికి ముండాకొడుకు పెట్టినాడో కాని మానిపించే దిక్కులేక బహుఘోరకృత్యములు జరుగుతూ వున్నవి. యిరవైయేళ్ళలోపు వాళ్ళకయినా మొగుడుపోయినప్పుడు మళ్ళీపెళ్ళి వుంటే యెంతయినా అనుకూలంగా వుంటుంది. జానకి గోవిందరావుకంటే రెండేళ్ళు చిన్నది. గోవిందరావుకింకా మీసాలయినా రాలేదు. పోనీ దానిమాట యేలావున్నా మన శ్యామలాంబవంటి వాళ్ళకయినా రెండోపెళ్ళి చేయించి యేమహానుభావుఁడయినా పుణ్యంకట్టుకుంటే యిప్పటి దుర్మార్గాలు ముప్పాతికమట్టుకువదలి లోకం సుఖపడుతుంది. విధవపిల్లలు కలవాళ్ళ కందరికీ వివాహాలుచేస్తే బాగుగావుంటుందని లోపల యెంతోఅభిలాష వున్నది. లోకానికి వెఱచి యెవ్వరూ సాహసం చెయ్యలేక లోలోపలనే యేడుస్తూఊరుకుంటారు. ముందుగా చొరవచేసి వక్కరొక్క వివాహంచేస్తే తరువాత వక్కమాటు నూరు వివాహాలవుతవి.

సీతా—మన గోవిందరావు కప్పుడే పదునెనిమిదవయేడు ప్రవేశించినట్టున్నది. లోకములో జరుగుచున్న మాలకూళ్ళన్నియు చూడఁగా నాకిప్పుడు విధవావివాహము లుండుటయే యోగ్యముగా నుండునని తోఁచుచున్నది. పదియేను సంవత్సరములు క్రిందట ఈప్ర

యత్నము జరగినప్పుడు నేనే పనిచేసి చెడఁగొట్టినాను. అది యున్న పూర్ణవివాహమయిన మఱుసటి సంవత్సరము. అప్పటికి నాకీకష్టము లేమియు నాటుకోలేదు. ఇప్పుడు మరల నట్టిప్రయత్నము జరుగుచున్నది. మనవారు పలుగురు నంగీకరించి వివాహములు జరగనారంభించినపక్షమున మన శ్యామలాంబకు: కూడ వివాహము చేయుదము.

సుభ--బంధువులందరూ మనల్ని వదలి వేసినా చెయ్యవలసిందే. రెండో పెళ్లి లేకపోవడంచేత జరుగుతూవున్న చెప్పరాని ఘోరపాతకాలకంటె వేయి వెలులయినా మంచిదే. ముండామోసిన పడుచువాళ్లల్లో జరుగుతూవుండే అక్రమాలున్నూ రహస్యాలున్నూ మగవాళ్ళకు మీకు బాగా తెలియవు. మీరు మహాయోగ్యురాలని సంతోషించే జానకివంటిదానికి మొగుడు పోయినతరువాత ఇదివరకు రెండు కడుపులువచ్చినవి. చెప్పుకుంటే సిగ్గులచేటు. అదియెంతో యోగ్యురాలేఅవును. అయినా నడివయస్సులో వున్నప్పుడు కామము జయించడానికి యెవరితరమవుతుంది?

సీతా—శివశివా! విధవావివాహములు లేకపోవుటవలన నీ జగత్తులో నెన్నిదుష్కార్యములయినను జరుగుచున్నవి. నీవు ప్రత్యక్షముగా చెప్పనక్కఱలేదు. ఇంట నిటువంటిదుశ్చేష్టలు జరుగుచుండఁగా చేయునదిలేక సహించి యూరకుండి రాత్రిందివములు లోలోపల నె కృశించి దుఃఖించుచుండుటకయి దేవుఁడీప్రకారముగా మన కాయువుపోసినాఁడు. ఇఁక జానకికి శిరోజములు తీసివేయించవలసినదే.

(అని కన్నులనుండి దిగజాఱు నీరు పైబట్టతో తుడుచుకొనుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు విశాలాక్షిని వెంటఁబెట్టుకొని జానకి ప్రవేశించుచున్నది]

జాన—విశాలాక్షీ! నేను చద్దన్నము తినలేదు ఆకలవుతూవున్నది. వేగిరం భోజనానికి లెమ్మని నాన్నగారిని పిలువు.

విశా—నాన్నా! అన్నానికి లే.

సీతా—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. మీరుపొండి. (అని జానకి మొగమువంకఁ జూచి తలవంచుకొని దుఃఖించుచున్నాఁడు)

సుభ—బాబయ్యగారిని నేను భోజనానికి తీసుకువస్తాను. మీరు లోపలికి వెళ్ళండి. (అని కంట తడిపెట్టుచున్నది)

జాన—విశాలాక్షి భోజనానికి తాళలేకుండావున్నది. నాన్నగారిని వేగిరం తీసుకుని వస్తానని చెప్పివచ్చి నీవుకూడా యిక్కడ అట్టే కూర్చున్నావా? మీరు వచ్చిందాకా నేనూ వెళ్ళను.

సీతా—వచ్చుచున్నాను. స్నానమునకు నీళ్లు సిద్ధముగానుంచు. (అని కన్నులు తుడుచుకొనుచు లేవఁగా వందఱును వెంట వెళ్ళుచున్నారు)

---

3. రంగము—ఆగృహములోనే పడమటియిల్లు.

(జానకియు, సుభద్రమ్మయు ప్రవేశించుచున్నారు)

జాన—అమ్మా! యిందాకా నాన్నగారూ నీవూ పడకగదిలో యేమో చాలాసేపు రహస్యం మాట్లాడినారు. అందులో నాసంగతి యేమైనా వచ్చిందా యేమిటి? నాన్నగారు నావంక చూచి కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకొని తలవంచుకుని కిందచూస్తూ వూరుకున్నారు. నీవుకూడా నా మొఖంకేసిచూచి వ్యసనపడ్డట్టు కనపడ్డావు. మీయిద్దరికీకూడా అలాగు దుఃఖం రావడానికి కారణం యేమిటి? అప్పటినుంచీ నిన్నీసంగతి యెప్పుడడిగి తెలుసుకుందామా అని లోపల

తొందరపడుతూ సమయం దొరక్కపోవడంచేత యింతసేపటివాకా నిరీక్షిస్తూవున్నాను. ఇప్పుడు మనము ఒంటిగావున్నాము గనుక నాతో ఆసంగతి చెపుతావా?

సుభ—నీసంగతే చెప్పుకుని యింతసేపు నాన్నగారూ నేను కూడా దుఃఖపడ్డాము. మాకీబిడ్డలే కలుగకపోయినట్టయితే హాయిగా వుండివుందుము. సంతానము లేనివాళ్ళకు బిడ్డలు లేకపోయినారు గదా అని అప్పుడప్పుడు కొంచెం విచారంతప్ప మరి యేవిచారమూ వుండదు. నిత్యమూ బిడ్డలుకన్నవాళ్ళ కన్నీ దుఃఖాలే. అందులోనూ బిడ్డలు దుశ్చరిత్రం కలవాళ్ళయితే తల్లిదండ్రుల దుఃఖం యింతంత అని చెప్పడానికి అలవికాదు. మీ మూలాన్న మాకు మనస్సుకు యెంతమాత్రం నెమ్మదిలేకుండా యెప్పుడూ ఖేదపడుతూ వుండవలసినగతి వచ్చింది.

జాన—(తనలో) యిప్పుడు నాకు మళ్ళీ కడుపువచ్చినసంగతి యేమైనా తెలిసివుండునా? నేనీ మూడుమాసాలనుంచీ మామూలు ప్రకారం నెలకొకపర్యాయం మూడు దినములూ వాకిటవున్నట్టు నటిస్తూనే వున్నానే. చాకలిముండ వకవేళ గ్రహించి యేమయినా రహస్యంగా పేలివుండదుగదా? మరివకలాగు తెలుసుకోవడానికి కడుపయినా అంతయెత్తుగా కనబడడంలేదు. అయినా కానీ తొందరపడక మెల్లిగా సంగతియేమో అడిగి తెలుసుకుందాము. నేడు కాకపోతే రేపయినా యీరహస్యం అమ్మతో చెప్పకతప్పదు. నాదుర్నడత సహించి నన్నాదరించి కడుపుగో పెట్టుకోవడానికి తల్లీదండ్రీ కాకుండా నాకు వేరే ఆప్తులు యెవరున్నారు? (బిగ్గరగా) అమ్మా! నానిమిత్తంగా మీదంపతుల కిద్దరికీ దుఃఖం కలుగుతూవున్న సంగతి నేను బాగా యెరుగుదును. మీపెద్దప్రాణాల మనస్సుకు బాధకలుగకుండా నడుచుకోవలెననే నాయావచ్ఛక్తినీ వుపయోగిస్తూవున్నాను.

అట్లావున్నా కానీ పాపిష్ఠియవ్వనము నన్ను మోహపెట్టి మధ్యమధ్య నన్ను తనవలలో పడవేసుకుని నాకు నఖ్ళు తెలియకుండా వున్న కాలంలో నాచేత కొన్ని కానిపనులు చేయించి మీకు మనోవేదన కలిగేటట్టు చేస్తూవున్నది. కార్యం అయిపోయినతరువాత నేనుపశ్చాత్తాపం తెచ్చుకొని యికముం దెప్పుడూ మళ్లీ యిటువంటిపనిలో ప్రవేశింపనని నిశ్చయంచేసుకుంటూవచ్చినా, సమయంవచ్చినప్పుడు నాబుద్ధి భ్రమించిపోయేటట్టుచేసి కామము తన సమ్మోహనవిద్యచేత నన్ను లోబరుచుకుంటూ వుంటుంది. అప్పుడు నాయింద్రియములే నాకు స్వాధీనంకావు; అవి నామాట వినక కామాదులతో చేరి నామీఁద తిరగఁబడి నన్ను దుష్కార్యంలోకి దింపుతూవస్తవి. ఇదివరకు జరిగినది యేలావున్నా యింకముందు మీ మనస్సుల కెంతమాత్రమూ నొప్పి కలుగకుండా ప్రవర్తించడానికి నా యావచ్ఛక్తీ నీధారపోసి సర్వవిధాలా ప్రయత్నంచేస్తాను. అవతల భగవంతుడి సంకల్ప యేలావుంటే అలా అవుతుంది. వెధవవాళ్ళకు పెళ్ళిలేకుండా చేసినందుకు దేవుడు వాళ్ళకు కామంకూడా లేకుండా చేసినట్టయితే లోకంలో యిటువంటి దుష్కర్మలు లేకుండా అందరూ యెంత సుఖపడుదురు! అలా చెయ్యడానికి యిష్టంలేకపోతే వెధవముండలందరూ వక్కమాటుగా చచ్చేటట్టయినా చెయ్యరాదా? చంపకుండానూ బ్రతికించి కామమూ తీసివెయ్యక పెళ్ళిలేకుండానూ చేసి యీలాగు బాధపెట్టడానికి దేవుడికి మేమేమి ద్రోహంచేసినాము? దిక్కుమాలి దేవుడు మనుష్యులకంటెనూ దుర్మార్గుడు. నేను చచ్చిపోయి మహాలక్ష్మి బాగావుంటే యీవిచారం లేకుండా మీకెంత సంతోషంగా వుండును? విధవదానికి నాకీచక్కదనమూ యవ్వనమూ బ్రదుకూ యెందుకు? యికనయినా భగవంతుడు వేగిరం నన్నీలోకాన్నుంచి తీసుకొని పోరాదా? (అని యేడ్చుచున్నది.)

సుభ—యెందుకేడుస్తావు వూరుకో. నీ పూర్వజన్మకర్మం ఆలాగువున్నది. మాకడుపున పుట్టినవాళ్లిప్రకారంగా అడలుతూ వుండగా తామేమీ చెయ్యలేక చూస్తూ వూరికేవుండడంచేత యీదుఃఖమంతా మాదేకానినీదికాదు. (అని కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నది.)

జాన—మావల్ల మీకు రెండువిధాల దుఃఖం సంభవిస్తూవున్నది. మీకళ్ళముందర మేమీప్రకారంగా దుఃఖ మనుభవిస్తూవుండగా చూడలేక వకదుఃఖము? మేమెప్పుడయినా బుద్ధి గడ్డితిని కామోద్రేకంచేత యేదైనా అకార్యానికిలోబడితేమరివకదుఃఖము, మీకెన్నిదుఃఖాలైనా నేనువక్కరాత్రివంటిగాపరుండిమీరు గదిలో పడుకున్న కాలంలోపడే క్షోభలో నూరోపాలుకయినా సమానం కావు. అటువంటి స్థితిలో మేము యావజ్జీవమూ వకటే రీతిగా రాత్రింపగళ్లు విరామములేకుండా పొందవలసిన దుఃఖం యింతంతని చెప్పడానికి యెవరికైనా అలవి అవుతుందా?

సుభ—అవును. అలవికానిమాట నిజమే. మీరు పడే బాములు తలుచుకుంటేనే నాగుండెలుబద్దలై మనసు దహించుకొనిపోతుంది. మాకే అట్లావుండగా నిజంగా ఆకష్టాలనుభవించే వారికి దుఃఖం మీకు యెట్లావుండునో.

జాన—నావంటివాళ్ళకు గలిగే దుఃఖంఅనుభవంవల్లం తెలుసుకోతగ్గదేకాని అది యీలాటిదని మాటలవల్ల చెప్పడానికి శక్యమయినదికాదు. ఇటువంటి కష్టజీవనం జీవించడం కంటె చావైనా వెయ్యిరెట్లు మేలుగావుంటుంది. అయినా తనకష్టాలను ఆప్తులయిన వారితో చెప్పుకొన్నప్పుడు దుఃఖము కొంత శాంతించి మనసులో బరువు చాలా తగ్గిపోతుంది. లోకంలో నాకు నీకంటె ఆప్తులు మరి యెవరూ లేరు గనుక నాకడుపులో వున్నదాన్ని నీతో చెప్పి వేసి కొంత వూరట పొందుతాను.

సుభ—నీకథ మొదటినుంచీ నాకు తెలియునిది యేమీ లేదు. గడిచిపోయినదాన్ని మళ్ళీ జ్ఞాపకంచేసి నాకు దుఃఖం యెక్కువ చెయ్యడం తప్ప మరేమీ లాభం కలుగదు. అయినా కానీ అలా చెప్పడంవల్ల నీకు దుఃఖశాంతి కలుగుతుందని నమ్ముతున్నావు గనుక నేను కొంచెం శ్రమకయినా వోర్చుకుని నీ సుఖంకోసం నీ వేమి చెప్పినా గుండె రాయిచేసుకుని వింటాను. ఏమీ దాచక చెప్పదలచు కొన్నదంతా మనసు విడిచి చెప్పు.

జాన—ఆ బ్రతికివున్న నాలుగుదినాలయినా నీ అల్లుడు నా మీద యెంత ప్రేమగలిగి వుండేవాడో నీకే తెలుసునుగదా? ఆయన నే నంటే ప్రాణం విడిచేవారు; యింట్లో యెవ్వరైనా నన్ను కాస్త మాట అంటే కలిపించుకుని వచ్చేవారు. నేను కాపురానికి వెళ్ళిన సంవత్సరానికల్లా పదిలంకణాలు చేసి అటువంటి మొగుడు కాలం చెయ్యడం చేత కొండవిరిగి మీద పడ్డట్టు వుండి యేమీ తోచక దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయి నాకిక యీ ప్రపంచముతో పనిలే దనుకొని యేలాగయినా ప్రాణం పోగొట్టుకోవలెనని నూతివద్దకు పది మాట్లు పరుగెత్తుకొని పోయినాను. అప్పు డందరూ వచ్చి నన్ను పట్టుకొని లోపలికి తీసుకొనివెళ్ళి మీరు వచ్చినదాకా రాత్రింపగళ్లు వకరు విడిచి వకరు నావద్ద కనిపెట్టుకుని వుండి నన్ను మీరు వప్ప గించినారు. నా అత్తవారి తాలూకు సొమ్మంతా పట్టుకునినన్ను మీ రిక్కడికి తీసుకువచ్చిన తరువాత సమేతూ నేను తిన్నగా అన్నం తినక నీళ్ళు తాగక మనోవ్యాధిపెట్టుకొని మంచం పట్టివక్కమోస్త రుగా యేడుస్తూ వుంటే నాన్నగారూ నీవూ ప్రతిదినం నా మంచం వద్దకు వచ్చి వేదాంతం మాటలు చెపుతూ నన్ను ఓదారుస్తూ వుండేవారు గదా?

సుభ—అవును. అప్పటి నీ అవస్థ చూచినవాళ్ళు నీ వీలాగు మళ్ళీ భూమిమీంద అడుగుపెట్టి మనుష్యులలో కలిసి తింటూ తిరుగు తావని యెవరూ అనుకోలేదు. నీవు చచ్చిపోతావని నేనువక్క తెనూ చాటున కూర్చుండి యేడ్చేదాన్ని. నీ నిమిత్తమయ్యే నాన్నగారు మన యింట్లో పురాణకాలక్షేపం వకటి పెట్టి నిన్నెట్లాగో బలవంతం చేసి తన మీాద వట్టుపెట్టుకుని తీసుకునివచ్చి పురాణం వినడానికి నిన్ను గదిగుమ్మములో కూర్చుండపెట్టేవారు. తరువాత తరువాత నీవు పురాణం వినవలెననే అపేక్షచేత గదిగుమ్మంలోనుంచి లేచివచ్చి యెవరూ లేనప్పుడు యివతల కూర్చుంటూ వుండి ఆ ధ్యానంతో కొంత దుఃఖం మఱచిపోయి నెలదినములకు కొంచెం కోలుకున్నావు.

జాన—మొదటి పదిదినాలూ మీా నిర్బంధంచేత వూరికే గుమ్మంలోకూర్చుండేదాన్నే కాని శాస్త్రుల్లుగారేమిచదివేవారో యేమి అర్థంచెప్పేవారో యేమీా నా చెవిని చొచ్చేదే కాదు, అటుతరువాత సీతాదేవిమొదలయిన వారికి ఆపదసంభవించినపట్టుచదివిఅర్థంచెప్పే టప్పుడు కొంచంవినవలెనని బుద్ధిపుట్టి నా వలెనే పూర్వపువాళ్ళు కూడా కష్టపడేవారుగదా అని వాళ్ళవిషయమయి కొంత జాలిపుట్టి అందులో నా దుఃఖం మఱచిపోయి వాళ్ళకోసం మనసులో విచా రించేదాన్ని. అందువల్ల నాకు రోజుకురోజు కొంచెం ధైర్యంకలగడం ఆరంభించినది. నేను గదిలోనుంచి యివతలకు రాకుండావున్నమూాడు నెలలలోనే నా పెద్దపదినెగారు నాదిదొంగయేడుపనీ, యింట్లో పని చెయ్యవలసివస్తుందని మొద్దులాగున తిని మంచము నడుమెక్కి కూర్చుండి లేచి రాననీ, దుంగలాగున యెల్లకాలమూ కూర్చుండ బెట్టి పనిచెయ్యడం కష్టమనీ, వారి ముందరనూ వీరి ముందరనూ నాకు వినపడేటట్టుగా సణగడం ఆరంభించినది; పిల్లిమీాదనూ యెలుక మీాదనూ పెట్టి నన్ను దెప్పేది. నా వ్రాత యీలాగయివుట్టిల్లు చేర

బట్టిగదా అడ్డమయిన వాళ్ళూ వన్నాడి పోసుకోడానికి సందు కలిగిందని తెల్లవారగట్ట కొండంత చీకటి వుండగానే లేచియెవరికంటా పడకుండా లోపలపాచి అంతా చేసేదాన్ని. తన సొమ్ము తాను తింటూవున్నా కానీ మగడుపోయిపుట్టింటికిచేరగానే అన్న పెళ్ళాలికీ తమ్ముల పెళ్ళాలకీ వాళ్ళబ్రతుకంటే యెంతో తేలికగా వుంటుంది. ఇఖ ముండామోసి పుట్టిల్లు చేరేవాళ్ళు డబ్బులేం వాళ్లే అయిన పక్షమున, వదినెగార్లూ మరదళ్ళూ ఆడేరోతమాటలన్నిటికీ తలకాయవొగ్గివక్కపూట పట్టెడు మెతుకులకోసం యెవరేమి కానికూంతలుకూసినా పడుతూనలుగురు నవుకర్ల పెట్టు యింటిపని అంతా చేస్తూ బిగ్గరగా యేడిస్తే యెవరేమనుకుంటారో అనిపయికి రాకుండా దుఃఖంలోపలనే మింగుకొంటూ యెవరూ లేకుండా చూచి అందరూ పడుకున్న తరువాత దొడ్లో దూరంగా వెళ్ళియేడిచిరావలెను. అటువంటి నీచమయిన బ్రతుకు బ్రతకడంకంటె వురిపెట్టుకొని గుక్కెడు పాణం వక్కసూటు పోగొట్టుకుంటే యీ బాధలన్నీ నిముషంలో విరగడ అయిపోతవి.

సుభ—నీకటువంటి కష్టాలేమీ యిదివరకు సంభవించలేదు గదా? మేమిద్దరమూ బాగావున్నంత కాలము యిఖనైనా నీ కటువంటి కష్టాలు రానియ్యము. నీవదినెగారు నిన్నొకసారియేమో అన్నదని తెలిసి చాటుకుపిలిచి దాన్ని నాన్నగారున్నూ నేనున్నూ కూడా చెడచీవాట్లు పెట్టినాము. మొగుడుకర్రపుచ్చుకుని దాన్ని యెముకలు విరగకొట్టినాడు. అప్పటినుంచీ అదినిన్నెప్పుడూ పల్లెత్తు మాట అనలేదు.

జాన—అటుతర్వాత ఆవిడయేమనడానికీ యెంత కాలంబ్రతికింది? ఆరోనెల కడుపుతో పుట్టింటికి వెళ్ళి నీళ్ళాడి అక్కడనే కాలం చేసింది. ఆధీనంతప్పి పుట్టిల్లుచేరేవాళ్ళకు అన్నపెళ్ళాలవల్ల బాధలు

లేకపోయినా దానినిమించేబాధలు యిక లక్షవుంటవి. ఎవరిమాటో చెప్పనక్కరలేదు. యేకగర్భవాసమందుపుట్టి నాయందెంతో ప్రేమ గలిగిన నాఅన్నగారేనిద్ర లేవడంతోనే నేనెప్పుడయినా కనబడ్డట్టయితే ప్రొద్దుట్నే లేచి వెధవముండ మొఖంచూచినాను, నేడేమో కీడుమూడుననీ దుశ్శకునమయిందనీ విసుక్కునేవాడు. ఇకపరాయి వాళ్లు వెధవల మొగంచూస్తే తిట్టడంఆశ్చర్యం కాదు. మొగుడు పోయి అనాధలయి దుఃఖపడుతూండేవారిని తమంతటతాము వెళ్ళి చూచి ఆదరించడానికి బదులుగా అట్టివాళ్ళ పొడకనబడ్డప్పుడెల్లా దుశ్శకునమయిందని బంధువులుసహితం తిడుతూవుంటారు. దైవంచేసిన వంచనకు తోడు మనుష్యవంచనకూడా యీలావున్నప్పుడు, అలాగంటి పాపిష్ఠిబ్రతుకు బ్రతకడంకంటె చావడమే వుత్తమము.

సుభ—మనకు చావవలెననివున్నా కాలంరానిదేచావురాదు. యెంతటివారికీ జన్మాంతర ప్రారబ్ధంయెంతకాలం అనుభవించవలెనో అంతకాలమూ అనుభవించకతీరదు.

జాన—పూర్వజన్మంలో నేను యెవరికియేమి అపకారంచేసినానో యెరుగను కాని యీ జన్మంలో మాత్రము నేనిటువంటి కష్టాలనుభవిస్తూవున్నాను. నీఅల్లుడు పోయినకొత్తరికంలో వెనుక నేను పెట్టుకునే నగలుచూచినా కట్టుకునేచీరెలు చూచినా దుఃఖం ఆపుకున్నా పొర్లిపొర్లివచ్చేది. వాటిని చూచినప్పుడల్లా దుఃఖంపట్టలేక వకనాడు నగలనన్నిటిని తెగనమ్మించివేసి రొక్కంచేసుకున్నాను; చీరెలు నాపెట్టెలో లేకుండా మరదలికి కొన్నీ చెల్లెళ్లకు కొన్నీ యిచ్చివేసినాను. అప్పటికీ నా దుఃఖమేమీ పోలేదు.

సుభ—వక్కమాటు వూరుకో యెవరో నడచినట్టు చప్పుడయినది. ఎవరయినా వస్తూవున్నారేమో!

[శ్యామలాంబ చాటున ప్రవేశించుచున్నది]

శ్యామ—(తనలో) అమ్మ నడిచినట్టు చప్పుడవుతూవున్నది వూరుకోమంటూవున్నది. దీన్నిబట్టిచూస్తే వాళ్లేమో రహస్యంమాట్లాడుకుంటూవున్నట్టున్నారు. నేనీతడికెచాటున కూర్చుండి వాళ్ళనుకునేమాటలు వింటూయుంటాను. వాళ్లు తలుపుతీసినపక్షానికివాళ్ళకు కనబడకుండా వెంటనే యీదోవనుదొడ్లోకి వెళ్ళవచ్చును. (అని తడికెచాటున కూరుచున్నది)

జాన—(ఆలకించి) నాకేమీచప్పుడువినబడలేదు. నీవువూరికే అలాఅనుకున్నావు గాని యెవరూరావడంలేదు. నామాటకడితేరా విను. నాయీడువాళ్లు నగలుపెట్టుకున్నా మంచిచీరెకట్టుకున్నా నా వ్రాత యిలా అయిందిగదా అని విచారంకలిగేది; నాయీడువాళ్ళు శుభకార్యాలలో పేరంటానికి వెళుతూవున్నా భోజనానికి వెళుతూవున్నా నాబ్రతుకు బండలయిందికదా అని దుఃఖంకలిగేది; నాతోకూడా చిన్నప్పుడాడుకునేవాళ్ళు బిడ్డలను కనిపెంచుతూ వుండడం చూచి నాకటువంటియోగ్యతపట్టలేదుగదాఅని కడుపుకాలిపోయేది. పొరుగువాళ్ళయింట్లో వివాహమయినా వెళ్ళి వేడుకచూడడానికి నోచుకోలేదుగదా? పొరుగింటిమాటదాకాయెందుకు? మన యింట్లో నేశుభకార్యం జరుగుతూవున్నా నలుగురితోనూకలిసిసంతోషంగా తలయెత్తుకొని తిరగడానికివల్లలేదు. దైవమింతచేశాడుగదా అని యేడుస్తూబయటికిరాక యేమూలనోవొదిగివుండవలెను. వెయ్యిమాటలెందుకు? మనయింట్లో యేదో పండుగో పబ్బమోవచ్చి అందరికీ వేడుకగావుండే సంతోషదినం నాకుమాత్రం దుఃఖదినంగావుండేది.

శ్యామ—ఇప్పుడు అప్పచెప్పిందంతానిజము. మొన్న చిన్నచెల్లెలిపెళ్ళిలో నేను తిరుగుతూవుంటే పేరంటాళ్లంతా మొఖంముడుచుకోవడం అసహ్యించుకోవడం చూస్తే నాకూ యిప్పుడిప్పుడే యీ

సంగతులు అనుభవంలోకి వస్తూవున్నవి. అందులోనూ ఒకముసలి ముత్తైదువ నీ వెంతచిన్నదానవైనా వైధవ్యముండవుగదా పునిస్త్రీల లోకి యెందుకొచ్చినావని నా మొగంమీద నేఅన్నది. నాకప్పుడెంతో దుఃఖం వచ్చింది. వాళ్ళు యేమిమాట్లాడుకుంటారో విందామని.

సుభ—అంత మనోవ్యాధిలోనూ నీకు పురాణ కాలక్షేపం ఒకటి కొంచెం దుఃఖోపశమనానికి కారణమయింది.

జాన—కొంతనిజమేకాని, ఆపురాణకాలక్షేపమే నాకు మరి ఒకవిధమైన దుఃఖాన్ని తెచ్చిపెట్టింది. నాకు పురాణం వినవలెననే అపేక్ష అంతకంతకు యెక్కువయి మీకువున్నప్పుడూ లేనప్పుడూ కూడా శాస్త్రుల్లుగారిచేత మంచికథలు చదివించి అర్థం చెప్పించుకోవడానికి మొదలు పెట్టినాను. వాటిలో తార, అహల్య మొదలయిన వాళ్ల కథలు యెంతో మనోహరంగావుండేవి. అందులోనూ చక్కని వాడు కావడమే కాకుండా వయస్సులో వుండడంచేత శాస్త్రుల్లుగారాయీభాగములకు అభినయిస్తూ అర్థంవిప్పిచెప్పేటప్పుడు నామనస్సు వెన్నవలె కరగడానికి ఆరంభించినది. మీరెవ్వరూలేనప్పుడుశాస్త్రుల్లు గారు తారాచంద్రాదుల సంభోగవృత్తాంతం చదివి చేతులుతిప్పుతూమళ్ళీ మళ్ళీ అర్థంవివరించేటప్పుడు వొక్కొక్కమాటు నామనసు తానటు వంటిసుఖం పొందడానికి ఉవ్విళ్లూర మొదలుపెట్టేది. మళ్లీఅంతలో అటువంటి తలపులు పాపహేతువులనితోచి బుద్ధిమళ్లించుకుంటూ వచ్చేదాన్నిగాని, అంతకంతకు మనస్సుకూ కామానికీ దెబ్బలాటే జరగడం ఆరంభించింది.

శ్యామ—నాకిప్పుడీసంగతులేమీ తెలియకుండావున్నవి. పెద్ద దాన్నయినతరువాత నాసంగతీ యిట్లాగే అవుతుందేమో.

జాన—పాపభయంచేత మొట్టమొదట నామనస్సెంతో దృఢం గానిలిచి లోబడకుండా పోరాడుతూవచ్చినా, పాతివ్రత్యానికి విరు

గుడుమందయిన శాస్త్రుర్లుగారి వేదాంతోపదేశమున్నూ రోజుకు రోజు వృద్ధిపొందుతూవున్న నాయింద్రియములున్నూ పాపిష్టియవ్వనమున్నూ మూడూకూడా యేకమయి పోరాడి నామనస్సునులోబరుచుకొని వేసటపొందించడంచేత నామనస్సుబలహీనమయి కామపరాధీనమైపోయింది. అప్పటికిన్నీ బొత్తిగా చావకుండా మూర్ఛపోయివున్న నా మనసు మధ్యమధ్య తెలివివచ్చినప్పుడెల్లా లోపలహీనస్వరంతో మొరపెడుతూవున్న ధర్మదేవతయొక్క హితబోధవినడానికి ప్రయత్నపడుతూ వచ్చిందిగాని, మీరు మమ్మల్ని యింటికాడ దిగబెట్టిసింహాచలయాత్రవెల్లినప్పుడుశాస్త్రుర్లుగారు చేసినమాయచేత దుర్బలమయిన ఆహితబోధ యెంతమాత్రమూ చెవిని జొరక వకనాటుకొంచెం కక్కూర్తికి లోబడ్డాను. మొదట ఆకార్యానికి దిగకుండానే వుండవలెను గాని వకసారి దిగిన తరువాత యిక ఆపుకోవడానికి యెవ్వరికీ శక్యం కాదు. మీరు యాత్రసేవించుకొని తిరిగి వచ్చేవరకూ మేమాప్రకారం స్వేచ్ఛగా దేహం తెలియకుండావివేకంపోయి సుఖసాగరంలో మునిగి తేలుతూవుండగా నాకంతలో— గేమి చెప్పను నా పాపఫలము?

శ్యామ—కడుపు వచ్చింది కాబోలును. ఈమాటలువింటేనే నా దేహం కంపం యెత్తుతూవున్నది.

సుధ—నీకు వక్కర్తెకే కాదు. యువ్వనంలో వున్న వాళ్ళకెంతటి వాళ్ళకూ కామాన్ని జయించడానికి శక్యంకాదు. భర్తతో సత్యం సుఖిస్తూవుండేవాళ్ళే కామంచేత కన్నుగానక మహామోహంలో పడుతూవుండగా కామం జయించడానికి నీవంటి దాని కెక్కడ సాధ్యమవుతుంది.

శ్యామ—అయ్యో! యికముందు నాబ్రతు కేమవుతుందో!

జాన—అప్పుడేమి చెప్పుదును? నాఅంతరాత్మ అకస్మాత్తుగా దీర్ఘనిద్రలోనుంచి మేలుకొని నామనస్సు చిల్లులు పడేటట్టుగా దూషించడాని కారంభించినది; మనసులో దాని పోటెక్కడకు వెళ్ళినా మానక అంతకంత కెక్కువై మనోవ్యథ బలము కావడాని కారంభించినది. ఆబాధ పోగొట్టుకోవడానికి వుపాయ మేమీతోచక ప్రాణత్యాగం చేసుకోవడానికి నిశ్చయించుకుని వకనాడు రాత్రి గోదావరిలో పడవలెనని యెవరూ చూడకుండా వెళ్లి కంఠం లోతు వరకూ దిగి చావడానికి మనసొప్పక ప్రాణాలమీది తీపిచేత తడి బట్టలతో మళ్ళీ యింటికి వచ్చినాను.

శ్యామ—నా కీసంగతి వింటేనే దుఃఖం వస్తూవున్నది. అది నిజంగా బాధపడేటప్పుడు యెలావుండేదో!

సుభ—అప్పుడు నీమనస్సు పడ్డ పరితాపం యెంతయినా యుస్సహంగా వుండి వుండును. వకనాడు రాత్రి పదిసారులు తలుపు తీసి వెలుపలికి లోపలికీ పోతూవస్తూవుండి తరువాత మేముపడుకున్న గది దొడ్డితలుపు గుంజడం మొదలుపెట్టినావు. అప్పుడు నేను లేచి వచ్చి యేమిటని అడిగినాను. మొట్టమొదట నీవెంతసేపటికిన్ని చెప్పక మరీమరీ బుజ్జగించి అడిగినమీదట మెల్లిగా నీకు కడుపు వచ్చినసంగతి చెప్పినావు. అది విన్న తరువాత నాకారాత్రి నిద్రే పట్టలేదు!

జాన—అప్పుడు నీతో నిజముంతా చెప్పకపోయినా యిప్పుడు చెపుతాను. నే నారాత్రి మీపడకగది దొడ్డి తలుపు గుంజినది తలుపు తీసుకుని వెళ్ళి నూతిలో పడవలెనని. నీవు చేసిన బోధవల్ల బ్రతికినానే కాని లేనియెడల నేనారాత్రి యేలాగయినా తప్పకుండా ఆత్మహత్య చేసుకుందును. నీవు నన్ను నివారించి యేమేమో బోధించి యిరకలదానిచేత గర్భవిచ్ఛిత్తు చేయించుకోవడానికినన్ను

డబరిచినావు. వకపాపకార్యానికి పడిపట్టినవాళ్ళు రెండోపాపకార్యానికి వెనుక తీయరు గనుక కులమునకు వెరచి మనసు రాయి చేసుకుని యెలాగో ఆపాపకార్యానికి సహితం నేను వప్పుకున్నాను.

శ్యామ — ఈమాటలువిన్న కొద్దీ లోపలనుండిపుట్టి నాకువణుకెత్తుతూవున్నది. అయ్యో! మనకులాచారం యెంతపాడుగావున్నది! రండతనమూ, గర్భస్రావాలూ శిశుహత్యలూ స్త్రీహత్యలూ మొదలయిన ఘోరపాతకాలు చేయడానికై నాప్రోత్సాహపెడుతూవున్నది. గాని యీదుర్మార్గపుకులాచారం దిక్కుమాలిన బాలవెధవలకు పునర్వివాహమంగీకరించి వాళ్ళకుద్ధరణను తొలగించడానికి అనుమతింపమన్నదా! నేను చిన్నగా వుండలేకపోతే మళ్ళీవివాహమయినా ఆమె తానుగాని రండతనంలో ప్రవేశించియిలాగంటి అకార్యాలకెన్నడూ లోపడను. రామ! రామ! యీ దిక్కుమాలిన కులంలో ఆడవాళ్ళకు మళ్ళీపెళ్ళిలేక పోబట్టేకదా యీపాపపు మాటలన్నీ వింటూవున్నాను!

జాన — ఆపాపానికీ లోనయి సాధారణంగా మనవూళ్ళో రండాగర్భాలు దిగబడడానికి మందిచ్చే యెరకలదానివద్దనే మందుపుచ్చుకున్నా కొన్నిదినాలు వల్లమాలిన కడుపునొప్పిచేత బాధపడ్డానేకాని కడుపుమాత్రం పడడంచేతనో మరి యేహేతువుచేతనో చూలుజారక యెప్పటిపలెనే సంతాపమువాలు కావలసిన దాన్నయినాను.

సుభ — అప్రయత్నం వ్యర్థమయినతరువాత నీవు మరింత బెంగపెట్టుకొని చిన్నగా తిండి తినడంమానివేసి గదిలోనుంచి యివతలకు లేచిరాక మనోవ్యాధిచేత మరింత కృశింపసాగినావు. కూతురికి కడుపువచ్చిందని సంతోషించి సూడిదలనుచేసి పెట్టడానికి మారుగా యీ కడుపెందుకు వచ్చిందా అని పిండముపడి పోవడానికి మందులు పెట్టవలసినయోగం నాకుతటస్థించినది. లోకంలో పగవాళ్ళయినా

యెప్పుడూ ఆడపిల్లలను కనకూడదు. నీవుపడ్డ పరితాపంచూచిమగడు పోయిన కొత్తరికంలో నైనా నీకంత దుఃఖం కలిగిందో లేదోనని నా కప్పుడు సందేహంతోచింది.

జాన—ఆభేదం నేనంతగా చెప్పలేనుగాని నాకప్పుడు కలిగిన ఆరాటం వర్ణించడానికి బ్రహ్మకైనా శక్యంకాదు. తోడివాళ్ళవలె సంతానంలేకపోయిందని విచారించడానికి బదులుగా నాకీకడుపెందుకు వచ్చిందా అని యేడవ మొదలుపెట్టినాను. కడుపుతో వున్నప్పుడు జరిగేశ్రీమంతమూ, సూడిదెలూ మొదలయిన సంతోషకార్యాలికి మారుగా నిద్రలేకపోవడం.తిండితినకుండా వుండడం, పరితాపపడడం మొదలయిన దుఃఖాలపాలయి కృశించడం సంభవించింది. యిలా కొన్ని నెలలు జరిగిన తరువాత వకనాడురాత్రి నొప్పులారంభించి పదిఘడియల ప్రొద్దుపోయేటప్పటికి ముద్దులుమూటకట్టే మగశిశువు పుట్టినాడు. ఆశిశువుమొగం చూడగానే నాకప్పుడు కలిగిన దుఃఖం యింతాఅంతా అని చెప్పడానికివల్లకాదు. అదివరకు శిశువుపుట్టగానే చంపిపారవెయ్యవలెనని మనస్సులో యెన్నివిధాలనిశ్చయించుకున్నా, పుత్రవాత్సల్యం యెటువంటిదో కాని ఆశిశువుమొగంచూచి చంపడానికి బుద్ధిపుట్టక యేమి చెయ్యడానికిన్నీ కూడా తోచకమనస్సులో వెయ్యితేళ్ళున్నూ జెఱ్ఱులున్నూ కుట్టినట్లుండ బహుబాధ పడ్డాను. నేనెంతపాపాత్మురాలినీ కఠినచిత్తురాలినీఅయినా నాహృదయంలో అప్పుడు యెక్కడలేనిదయా! ప్రేమా పుట్టుకొనివచ్చి కడుపున గన్న బిడ్డను చేతులారా చంపుకోవడంకంటె కులమూబంధువులమూ వదిలిపెట్టి మాలమాదిగలలో కలియడమయినా వుత్తమమనినిశ్చయించుకున్నాను. నేనుయీలాగు తొక్కటపడుతూ పిల్లవానికేసిచూచి మనసులో యేగుడిసేటివాళ్ళ కడుపుననైనాపుట్టక నాకడుపున యెందుకు పుట్టినావని విచారిస్తూవుండగా, ఇంతలో అప్పవచ్చిపిల్లవాడిగొంతుక

నొక్కబోయిందిగాని నేనేచివాలున లేచి అడ్డపడి దానినవతలికి తోసి పిల్లవాణ్ని గట్టిగా రొమ్మున అదుముకున్నాను.

శుభ—నీవు కాగా ఆ తరుణంలో విడిచినావుగాని అన్నపూర్ణగారుతే నిమిషంలో అటువంటి బిడ్డలను పలువురికి గొంతుకలు నులిమి వేసును. అది మిక్కిలీ రాకాసిగుండెది: దానికి నీలాగు జాలిగీలీ లేదు. దానిచేతి మీదుగా యిదివరకెయిదారుగురు పిల్లలు స్వర్గస్థులయినారు.

శ్యామ—అయ్యో! యీ ఖండాలవు ఆచారంవల్ల యేలాగంటి క్రూరకృత్యాలు జరుగుతూవున్నవి! ఆఆచారమే యిప్పుడు నా యెదటికి మనిషయివస్తే యేమిపాపం వచ్చినాకాని నాకసితీరేటట్టుగా వక్కసారి గొంతుకపిసికి వీళ్ళాపిల్లవాణ్ని చంపదలమకొన్నట్టుగా చంపివేసి లోకానికంతా బాధలేకుండా నివారణచేస్తును. ఇక్కడ అట్టే వుంటే పిల్లవాణ్ని చంపినమాటకూడా వింటానేమో. వెళ్లిపోదునా! చిన్నప్పయ్య యీమాటు చెప్పబోయేమాట విని తరువాత వెళ్ళిపోతాను.

జాన—బిడ్డను వేగం వదలిపెట్టుమని నీవూ అన్నపూర్ణాకూడా నన్ను తిట్ట మొదలుపెట్టినా నామనస్సప్పుడు నిప్పులలోపెట్టి పొర్లించినట్లువుండి కులంవదిలి పెట్టడానికీ శిశువునువదిలి పెట్టడానికీ కూడా తోచక మరేమిచెయ్యడానికీ కొంతసేపాలోచన పాలుపోక చిట్టచివరకు చిన్నప్పటినుంచీ నన్ను పెంచి పెద్దదాన్ని చేసిన తల్లిదండ్రులను వదలిపెట్టడంకంటె అప్పుడుపుట్టిన శిశువును వదలిపెట్టడమే మంచిదని యెంచుకొని చంపడానికి మాత్రము ఒప్పుకోక తెగించి తెలతెల్లవారేసమయాన్ని మెల్లిగా బిడ్డనెత్తుకుని వీధివయిపుకువెళ్ళి యొక పట్టాన్ని కింపడవెయ్యడానికి చేతులురాక సంశయించి యెవరైనా వచ్చి చూచిపోతారేమో అనే భయంచేత విధిలేక చివరకు యెవరూ లేకుండాచూచి యెంగిలివిస్తళ్లు వేసేకుండులో ముందుగా పాతబట్ట

ప్రకటిపరిచి వళ్ళువత్తుకోకుండా మెల్లిగాపిల్లవాణ్ని దానిమీదపరుండబెట్టి పయిన బట్టకప్పి చటుక్కున యివతలకువచ్చి గుండెలు తటతట కొట్టుకోగా దొడ్డి గుమ్మములోనిలుచుండి కాకులువచ్చి పొడిచిపోతవేమో అని విచారంచేత దూరాన్నుంచి చూస్తూవుంటిని. ఇంతట్లో వెంట లెత్తుకపోయేవాడువచ్చి పిల్లయేడుపు విని మగశిశువునుచూచి సంతోషించి కానిడి అక్కడఅట్టే పెట్టి పిల్లవాణ్ని తీసుకుని యింటికి చక్కాపోయినాడు. మనస్సుకు కొంచెం పూరటగలిగి నేనున్న లోపలికివచ్చినాను గాని నాధ్యానమంతా పిల్లవాడిమీద నేవున్నది. నేనప్పటినుంచీ దొరసానిపిల్లవాడు బాగావున్నాడా లేదా అని వాణ్ని అడిగితెలుసుకొంటూ యిప్పటికీ అప్పుడప్పుడు వాడికేమయినాయిస్తూ వుంటాను. వాడు మొన్నపిల్లవాణ్ని తనతోకూడా తీసుకునివచ్చి నాకు చూపించినప్పుడు పాలచేతికునూలు నావద్దవుండగా యిచ్చినాను. గుమ్మడిపండువలె పిల్లవాడెంతో చక్కగావున్నాడు. వాణ్ని చూచినప్పుడు నాకెంతో దుఃఖంవచ్చింది. గొప్పవాళ్ళకడుపున పుట్టి బాపిస్వాలలో వుండి వుద్యోగాలు చేస్తూవూళ్ళేలవలసినవాడికి అడ్డమయినవాళ్ళయిళ్ళవద్దా పెంటలుతుడుస్తూ ముష్టికూళ్ళు యెత్తుతూ మనయెదుటనే నీచంగా జీవించవలసి వచ్చిందిగదా? (అని యేడ్చుచున్నది.)

శ్యామ—ఇక నేనిక్కడవుండి యీదుఃఖవార్తలు వినలేను వెళ్ళిపోతాను (అని లేచి వెళ్ళుచున్నది.)

సుభ—ఏడవకు బోకు నీవు కొడుకునెప్పుడు వీధిలోపారవేసినావో వాడప్పుడే పోయినాడనుకో.

జాన—నావంటి నిర్భాగ్యురాలి కడుపున పుట్టిన వాళ్ళకు యేదురవస్థా కలగకుండా యెందుకుపోతుంది? మొదటిశిశువును పారవేసినతరువాత యిఖనెప్పుడూ కామానికిలోబడి కక్కుర్తిపడకూడ

దని నియమంచేసుకుని కట్టుగావుండవలెనని పెద్దవొట్టుపెట్టుకున్నాను. ఆవొట్టుప్రకారం కొన్ని మాసాలున్నతరువాత నాబుద్ధిఅంతాయేమయిపోయిందో కాని క్రమక్రమంగా మొదట అనుకున్న మాటలన్నీ మరిచిపోయి శాస్త్రుల్లవలలోఁబడి మళ్ళీయెప్పటిలాగు శాస్త్రుల్లతో రహస్యంగా తిరగడాని కారంభించినాను.

సుభ—ఆపదల్లొ మొక్కు లెప్పుడూ ఆపదపోయిన తరువాత స్థిరంగావుండవు. వయసులోవున్న వాళ్ళకు పురుషుడు వంటిగాతటస్థమయితే మనసు నిలుపుకోవడానికి యెక్కడనో లక్షకూ కోటికీ వక్కత్తెకుగాని అందరికీ సాధ్యంకాదు.

జాన—అటుతరువాత శాస్త్రుల్లమీద అంతకంతకు మోహం యెక్కువయి నోములూ వ్రతాలూ పేరుపెట్టి అందరికీ తెలిసేటట్టుగా కొంతా యెవరికీ తెలియకుండా రహస్యంగా కొంతా నాదగ్గరవున్న డబ్బంతా శాస్త్రుల్లకు దోచిపెట్టినాను. మీపెద్దప్రాణాలు సుఖంగా వున్నంతకాలమే కాని అవతల తోడబుట్టినవాళ్ళు తిండిపెట్టక నన్ను వెళ్ళగొట్టినట్టయితే నేను ముష్టియెత్తుకో వలసినదానినో, అటుకులు కొట్టుకోవలసినదానినో, పూటకూళ్ళు పెట్టుకో వలసినదానినో అవుతాను. అప్పుడు కామంచేత నాకు వళ్లూపయి తెలిసిందికాదు. అలావుండగా నాకు ధనంపోవడమే కాకుండా మళ్ళీగర్భంవచ్చింది. ఈసారి నాకు మునుపటంత మనోవేదన కలుగనందున, ఆరంభంలో కడుపు దింపుకోవడానికి ప్రయత్నం చెయ్యక వుపేక్షచేసినాను. ఈ గండంగడిచి పిండంబయటపడ్డపక్షానికి యిక నెప్పుడూ జారత్వం చెయ్యనని మాత్రం ఆదివారాలలో నిత్యమూ కోటివేల్పులకు మొక్కుకుంటూవుండేదాన్ని. తొమ్మిది నెలలూ నిండినతరువాత ఆడపిల్లను కనడమూ, దాన్ని శాస్త్రుల్లు తీసుకువచ్చిన మంత్రసానికియిచ్చివెయ్యడమూ అంతాసీకు తెలియనే తెలుసును.

సుభ—రెండోసారి పిల్లనిచ్చివెయ్యడానికి నీవు మొదటమూటంత విచారంపడలేదు. వకటి రెండుమాట్లయిన తరువాతక్రమంగా విచారం తక్కువవుతుంది.

జాన—యెందుకుచేతనోగాని రెండోసారి నా మనస్సుకు మొదటిమాటు కలిగినంతబాధ తోచలేదు. ఆమంత్రసానిముండ పిల్లదాన్ని తీసుకొనివెళ్ళి భోగంపల్లవపాణికి రెండురూపాయలకమ్ముకున్నదట. ఇప్పుడు పిల్లది దానియింటనే పెరుగుతూవున్నది. దుర్మార్గమయినయీకులాచారంవల్ల నాకు కలిగిన సంతానం మాలవాడియింట్లో పెరిగి వీధులువూడ్చుకోవలసిన వాళ్ళున్నూ భోగంవాళ్ళయింట్లోపెరిగి తన్నుకన్నవాళ్ళతోనూ వ్యభిచరస్తూ గజ్జెకట్టుకునిప్రతిచోటా ఆడవలసినవాళ్ళున్నూ అవుతూవున్నారు. నాపాపంయిలాగు పండిపోగా యెవరినవలసిన పనియేమున్నది? అన్నయ్య మొన్న శాస్త్రుల్లనుకొట్టి వెళ్ళగొట్టినాడు గనుక, నాకిప్పుడు బుద్ధివచ్చింది. యిక అటువంటిగుణంవదిలి తిన్నగా వుంటాను.

సుభ—ఏతిన్నగా వుండడానికైనా యికనీవు భూమిమీద బ్రతికి బట్టకడితేగదా? యేనిమిషాని కేమవుతామో వకదినంమనది కాదు. మీకర్మంయిలా కాలిపోయింది. కూతుళ్ళకు పురుళ్ళుపోసి మనమలినీమనమరాళ్ళనీయెత్తిపెంచడానికిమారుగాగర్భస్రావాలకూ శిశుహత్యలకూ తోడుపడవలసిన పాపం నాకు తటస్థమయింది. యేదియెలావున్నా నాకు యిప్పుడు నీ బ్రతుకును గురించే ముఖ్యంగా విచారంగావున్నది. (అని యేడ్చుచున్నది.)

జాన—నాబ్రతుకునుగురించి నీవిప్పుడు భయపడవలసినంత వుపద్రవం యేమీ పుట్టలేదే, యెందుకేడుస్తావు? భగవంతుడు నావంటి వెధవముండను కష్టాలనుభవిస్తూవుండడానికి యెల్లకాలం బ్రతికిస్తాడు.

సుభ—చావంటే యెంతసేపురావలెను? నీసంగతినీవిప్పుడేమి యెరక్కుండా వున్నావు. నీ అన్నగారు — నీఅన్నగారు — (అని యేడ్చుచున్నది)

జాన—(తొట్రుపాటుతో) నాఅన్నగారేమిటి? కడితేరా చెప్పకపోతే నన్ను చంపుకు తిన్నట్టుసుమా! నిజము చెప్పు.

సుభ—నీవేమో తనభార్యను శాస్త్రుల్లవద్దకు పంపినావని నీఅన్నగారు నీమీద మహాకోపంగా వున్నాడు.

జాన—రామరామ! నేనాపాపంయేమీ యెరుగను. ఆ అనుమానంచేతనే కామోలును మూన్నాళ్ళనుంచి నన్ను చూచినచోట నల్లా కొరకొరలాడుతూ నెటికలువిరుస్తూ తిడుతూవున్నాడు. హేతువేమో అని నేను లోపల విచారిస్తూనేవున్నాను. నీపాదాలతోడు యిందులోనేనేదోషంయెరుగను. నేను చెడిపోయినందుకే రాత్రింబగళ్ళు విచారిస్తూవున్నదాన్ని మగడుగల యిల్లాళ్లనుకూడా దుర్నడతలోకి దింపుతానా? నాసంగతి దైవానికి తెలుసును.

సుభ—నీ విందులో యేదోషమయినా యెరుగుదువో లేదో కాని నీ అన్నగారు మాత్రం నీమీఁదనే అనుమానపడి నీకువిషం పెట్టడానికికూడా ప్రయత్నంచేస్తూవున్నాఁడట. వాడు నీకేమిపెట్టినా తినబోకు.

జాన—నీకుకూడా నామీఁద అనుమానం వున్నట్టున్నది. తరువాత అంతానీకే తెలుస్తుంది. నాకు యిదివరకు వచ్చినఅపకీర్తికి తోడు యీఅపఖ్యాతికూడారాకుండావుంటే, విషంపెట్టినందుకువాడికి నే నెంతో కృతజ్ఞురాలనై వుంటాను. చావుకోసం యెదురుచూస్తూ వుండిన్నీ ఆత్మహత్య చేసుకోవడానికీ సాహసించలేక బాధపడుతూ వున్నాను. వాడు నాకు నిజంగా విషమేపెట్టినపక్షానికి వక్కనాటి